Anul I. Noemvrie, 1907. Nr. 11.

REVISTA TEOLOGICĂ

organ pentru știința și vieața bisericească.

Abonamentul: Pe un an 6 cor.; pe o jumătate de an 3 cor. — Pentru România 8 Lei. Un număr 50 fil.

SF. IOAN GURĂ DE AUR.

In *epoca de aur* a literaturii bisericești, datoria sfântă a propovăduirii cuvântului dumnezeiesc, mântuită de prigonirea sângeroasă a celor trei veacuri de mai nainte, își serbează unul dintre cele mai strălucite triumfuri ale sale din toate timpurile prin geniul oratoric al sf. *Ioan Gură de aur.*

Gloria acestui neîntrecut cuvântător bisericesc, care în întreaga sa personalitate este una dintre cele mai puternice întrupări ale spiritului creștin, a strălucit prin toate veacurile până în ziua de astăzi. Cu anevoie am găsì alt urmaș al apostolilor, care să-și fi îndeplinit chemarea apostolatului creștin cu atâta succes și strălucire, ca acest părinte. Intreaga sa vieață n'a fost altceva, decât o statornică și elocventă predică a tuturor virtuților vieții creștinești. Număroasele lui scrieri s'au lățit deja îndată după moartea sa — după cum ne încredințează Isidor Pelusiotul († 434) — «în toată lumea până la marginele pământului și până la capătul mării», îndreptând și întărind pretutindenea conștiința și vieața creștinească a tuturor acelora, cari le ceteau. Liturgia compusă de dânsul a adus veacuri întregi milioanelor de creștini ortodoxi, cari o ascultau cu bună cucernicie, mângăiere și întărire sufletească. Iar între oratorii bisericii creștine n'a existat nici unul mai de seamă, care să nu fi studiat cu sârguință calitățile oratoriei acestui părinte și să nu-l fi luat ca model. Astfel a fost sf. Ioan Gură de aur cu adevărat un «Mare Dascăl» al bisericii creștine de pretutindenea.

La împlinirea alor 15 veacuri dela moartea acestui părinte, cuvine-se să ne reamintim icoana măreței sale figuri, prin care ne vorbește cu putere *timpul clasic* al bisericii creștine. Cuvine-se

să ne îndreptăm ochii sufletului nostru spre acest neînfrânt caracter, model de vieaţă sfântă, de abnegaţie şi înţelepciune pastorală, ca să înţelegem cum trebue să lumineze şi lumina noastră înaintea oamenilor. De sine înţeles, că nu vom putea zugrăvì la acest loc icoana desăvârşită a acestui părinte, ci vom scoate la iveală numai unele momente din vieaţa sa şi unele calităţi ale oratoriei sale.

a) Vieaţa sa.

Sf. Ioan, numit pentru geniul seu oratoric Chrisostom adecă Gură de aur, s'a născut în a. 347 în Antiohia Siriei din părinţi creştini fruntaşi, cum însuş ne spune, că leagănul său era încunjurat de strălucire şi bogăţie. Indată după naşterea sa, perdù pentru totdeauna pe tatăl său Secund, care ocupase o poziţie înaltă în corpul militar din Siria şi astfel grija creşterii rămâne exclusiv în sarcina mamei sale *Antusa.* Această mamă adevereşte ceeace s'a zis, că «bărbaţii mari au avut mame celebre». Inzestrată de Dumnezeu cu virtuţi alese, deşì rămase văduvă în vârstă de 20 ani, ea renunţă la o a doua căsătorie, ca să se poată dedica cu dragoste şi grije neîmpărţită creşterii fiului seu, unica mângăiere ce-i mai rămăsese. Cum şi-a îndeplinit Antusa aceasta chemare grea, ne spune retorul *Libaniu,* învăţătorul lui Ioan, care vorbind de ea a exclamat:

«Minunate femei se găsesc la creştinii aceştia!».

Sf. Ioan a avut parte în tinereţele sale şi de învăţători buni. Pe lângă ştiinţele juridice, a studiat filozofia la un oarecare *Andragraţiu,* cu deosebire însă retorica la retorul *Libaniu,* vestitul apărător al păgânismului ajuns aproape de apunere. Extraordinarul său talent oratoric s'a manifestat îndată la început şi cultivându-l cu sârguinţă, la sfârşitul studiului a obţinut rezultate atât de frumoase, încât a stors admiraţia tuturor colegilor, ba chiar şi a renumitului său învăţător. Cursul de retorică, după cum era obiceiul, se încheia prin aceea, că asistenţii compuneau cuvântări independente. Sf. Ioan a compus la acea ocaziune o atât de strălucită cuvântare de laudă la adresa împăraţilor Valentinian, Valente şi Graţian, încât Isidor Pelusiotul a putut să scrie despre ea amicului său Ofil astfel: «Nu numai oameni de rând, căci aceasta n'ar însemna mult, ci însuş retorul Libaniu cel cu renume universal a rămas uimit de nobleţa limbei, de frumseţa gândirilor şi de tăria argumentelor» şi apoi citează următoarea scrisoare alui Libaniu către

Ioan: «Dupăce am primit cuvântarea ta frumoasă și plină de podoabe, am cetit-o unor mari măiestri în arta oratoriei. Intre dânşii nu s'a aflat nici unul, care să nu-şi fi arătat plăcerea prin aplauze şi aclamaţii, făcând totul ce obicinuesc oamenii să facă când sunt surprinşi. Eu însă m'am bucurat mult, că tu, pe lângă apărarea afacerilor de drept, te îndeletniceşti şi cu asemenea cuvântări şi te fericesc pentru darul tău de a compune panegirice atât de frumoase, dar nu mai puţin fericesc şi pe aceia, cari au aflat un astfel de panegirist.[1]» Cât de mult aprecia Libaniu pe sf. Ioan pentru puterea sa oratorică se vede şi de acolo, că întrebându-l amicii săi scurt înainte de moarte, pe cine ar vrea să-şi destineze ca urmaş al său, a răspuns: «Pe Ioan l-aş fi dorit mai mult, de nu mi-l'ar fi luat creştinii.[2]»

După terminarea studiilor a păşit ca advocat, în care calitate şi-a întemeiat în scurt timp o mare reputaţie prin strălucitele pledoarii ce le făcea. Nu a rămas departe nici de luptele partidelor din Antiohia şi cerceta cu plăcere teatrul. Dacă ar fi rămas pe cariera aceasta, uşor ar fi putut înainta la dignităţi înalte, în urma talentelor extraordinare cu cari era înzestrat. Dar în curând se desgustă de vieaţa ce o începuse şi urmând îndemnurilor stăruitoare ale prietinului său Vasile, pe care şi-l câştigase în decursul studiilor, se retrage dela sgomotul lumii, pentruca să se dedice în linişte rugăciunii şi studiului sf. Scripturi. Din acel timp a început să ducă împreună cu Vasile o vieaţă creştină evlavioasă, pe care n'a părăsit-o niciodată.

Despre acest Vasile, amicul lui Ioan, nu ştim mai deaproape cine a fost, dar cât de intimă era legătura dintre dânşii se poate vedea din următoarele cuvinte ale lui Ioan însuş: «Intr'adevăr am avut parte de mulţi amici buni şi adevăraţi, cari nu au cunoscut numai datorinţele prietiniei, ci le-au şi observat cu acurateţă. Insă unul din aceşti mulţi, covârşind pe toţi în iubirea sa cătră mine, s'a silit a lăsa pe aceia atât de mult în urma sa în prietinie, cât şi aceştia pe toţi aceia, cari erau indiferenţi faţă de mine. El se ţinea de aceia, cari se aflau necontenit pe lângă mine, pentrucă noi ne ocupam tot cu aceleaşi ştiinţe şi aveam tot pe aceiaşi învăţători.

[1] Isidor Pelus. Ophelio Gramm. cartea II, cap. 42. Migne, 78 p. 484.
[2] Teodoret, Istoria bis. c. 2.

Zelul şi sârguinţa noastră la cuvântările ce le lucram încă era deopotrivă, încă şi aplicarea noastră se potrivea tot din asemenea lucruri. Că nu numai până când umblam noi la învăţătură, ci şi după-ce am trebuit să o lăsăm și să ne consultăm ce cale a vieţii ar fi mai bună de ales pentru noi, ne-am arătat și aici tot de un simţământ. Ba încă și alte afară de aceasta ne-a conservat tare şi neschimbată aceasta bună înţelegere.[1]

Atât de mare era influinţa acestui Vasile asupra lui Ioan, încât după-ce îl abătuse dela viaţa sgomotoasă de mai 'nainte, îl hotărî să între împreună în tagma monahală. Dar lacrimile și cuvintele duioase ale mamei sale au fost mai puternice şi l-au reţinut pentru un timp dela acest pas. Merită să cunoaştem scena duioasă ce s'a petrecut atunci între Ioan şi mama sa, după cum însuş ne-o povestește: «Dânsa, (mama sa) după ce simţise ce mi-am propus, m'a luat de mână, m'a dus în odaia sa cea separată şi șezând aproape de mine pe patul în care mă născuse, a plâns şiroaie de lacrimi și mi-a grăit vorbe, cari m'au mişcat mai mult decât lacrimile. Tânguindu-se mi-a grăit aşa: Eu, fiiule, n'am avut parte a mă bucura mult timp de tatăl tău cel virtuos; Dumnezeu a voit astfel. După durerile naşterii cu tine, a urmat curând moartea lui, rămânând tu prea de timpuriu orfan, iară eu văduvă și groaza văduviei numai acela o poate cunoaşte bine, care însuș a pătimit-o. Căci nu se pot spune cu vorbe furtunile și valurile, cărora este expusă o muiere tinără, care ca tinără şi fără să cunoască greutăţile vieţii a părăsit casa părintească, şi lovită dintr'odată de o jale insuportabilă, se vede apăsată de griji prea mari pentru vârsta şi sexul ei . . . Iară dacă răposatul a lăsat la moartea sa un prunc pe lume, grijile mamei cresc. Fiind pruncul chiar și o fiică, încă ar face mamei griji multe . . . iar dacă e fiu, o umple în toate zilele de o mie de îngroziri şi griji mai feliurite, neamintind spesele de bani, ce trebue ca să facă, dacă vrea să-i dea creştere bună. Pe mine însă nici aceasta nu m'a putut îndupleca, ca să fac o a doua căsătorie și să aduc alt mire în casa tatălui tău, ci am stat în furtună şi în vuet și nu

[1] Chrisostom: Despre preoţie cartea I, c. 1. Migne, 48 p. 623. Scrierea aceasta e tradusă şi în românește de *Iosif Barac*, fost paroh la biserica sf. Nicolae din Braşov, și s'a tipărit în a. 1865 în tipografia arhidiecezană cu litere cirile, provăzută cu o precuvântare de mitrop. Şaguna.

m'am depărtat de căminul cel de fer al văduviei, întărită cu adevărat la toate de ajutorul cel de sus. În această stare nu puţină mângăiere am avut privind necontenit faţa ta, care mi-a păstrat un chip credincios al răposatului tău tată. De aceea până când erai încă foarte mic şi nu ştiai grăì, când desfătează copiii mai tare pe părinţi, mult m'ai încurajat. N'ai putea să-mi faci nici imputarea, că deşì am purtat bărbăteşte văduvia, aş fi împuţinat totuş averea tatălui tău, precum ştiu că a trebuit să se întâmple aceasta la mulţi, cari au avut nenorocirea a rămânea orfani. Pentrucă eu nu numai am lăsat averea ta neatinsă, dar nu m'am retras dela nici o cheltuială ce a trebuit să o fac, ca să-ţi câştigi nume mare, întimpinând cheltuiala aceasta din averea mea, ce am fost adus-o cu mine de acasă dela părinţi. Şi să nu socoteşti, că-ţi spun aceasta ca să te supăr, ci pentru toate te rog numai de atâta bunăvoinţă spre mine, ca să nu mă arunci în o a doua văduvie şi să nu-mi deştepţi iară supărarea cea adormită, ci aşteaptă-mi sfârşitul, poate că în scurt timp voiu murì. Tinerii au speranţă să ajungă la adânci bătrâneţe, dară noi, cari am îmbătrânit, n'avem nimic ce aştepta, decât moartea. Dupăce mă vei da pământului şi mă vei aşeza lângă oasele tatălui tău, atunci fă călătorii depărtate şi treci marea, care vei vrea, atunci nu va fi nimeni, care să-ţi stea în contra. Dară până când mai răsuflu ai răbdare a şedea lângă mine şi nu păcătuì împotriva lui Dumnezeu neînţelepţeşte şi fără judecată, cu aceea, că mă arunci fără de vină într'o nenorocire aşa de mare. Când ai avea să te plângi că te împovărez cu grijile vieţii şi te silesc să conduci trebile mele, atunci fie ca să nu mai respectezi legile naturii, nici creşterea, nici dedarea de a ne afla împreună şi să fugi ca dinaintea unor pânditori şi duşmani. Iară dacă fac toate ca să ai linişte desăvârşită pe calea acestei vieţi, dacă altceva nu, măcar numai legătura aceasta să te reţină la mine. Căci de ai şi zice că sunt mii de oameni, cari te iubesc, nici unul nu-ţi va da atâta libertate ca mine, căci nu se află nimenea, căruia să-i zacă la inimă, aşa ca mie, onoarea ta».[1] Din o asemenea inimă de mamă a acestei femei s'a revărsat în sufletul simţitor al fiului său acea nemărginită dragoste, care l-a povăţuit şi însufleţit în tot decursul păstoririi şi chemării sale duhovniceşti!

[1] Chrisost. op. cit. cartea I, c. 2. Migne, 48, p. 624.

Pe vremea aceea scaunul episcopal din Antiohia îl ocupa sf. *Meletie*, un bărbat învăţat şi venerabil, care cunoscând calităţile superioare ale tinărului Ioan, îl luă lângă sine şi îl întroduse în învăţăturile creştine. In apropierea episcopului, care îl boteză în a. 369[1] şi scurt după aceea îl făcu anagnost (ceteţ), petrecu Ioan 3 ani de zile. După exilarea lui Meletie, întâmplată în anul 372 la porunca împăratului Valente, Ioan îşi continuă studiile împreună cu prietinul seu Vasile, sub conducerea presbiterului *Diodor*, mai târziu episcop de Tars, şi a lui *Carteriu*, ambii egumeni ai renumitei mănăstiri din apropierea Antiohiei. Dintre dânşii, Diodor era un măiestru neîntrecut în esplicarea *gramatical-istorică* a sf. Scripturi, un metod esegetic cultivat cu deosebire în şcoala teologică antioheană. Aderenţii acestei şcoale priveau revelaţiunea în lumina istoriei ca ceva pozitiv dat şi se interesau cu multă pătrundere de partea practică a religiunii creştine. Aceasta direcţie teologică a influinţat şi pe Ioan în explicarea sf. Scripturi şi i-a imprimat cuvântărilor sale un caracter practic pronunţat.

In urma persecuţiei ce-o îndreptase împăratul Valente în contra episcopilor ortodocşi, mai multe scaune episcopale au devenit vacante, şi, căutându-se persoane distinse ca să le ocupe, între cei aflaţi vrednici de ele era şi Ioan dimpreună cu prietinul său Vasile, atât de mult crescuse renumele lor. Vasile, în bună credinţă că s'a înţeles cu Ioan să lucreze la fel, a primit demnitatea ce i-se oferise şi a fost sfinţit întru episcop. Ioan însă, cuprins de neîncredere în puterile vârstei sale de 26 ani, s'a refugiat din faţa deputaţiunii, care-i aducea vestea alegerii sale şi a rămas ascuns până ce s'a întregit prin altul scaunul, care era destinat pe sama lui. Vasile văzându-se amăgit îi face aspre imputări pentru aceasta purtare, iar Ioan ca să se desvinovăţească scrise cele 6 cărţi «Despre preoţie», în cari arată răspunderea şi greutăţile mari împreunate cu aceasta frumoasă şi înaltă chemare.

Intr'aceea mamă-sa probabil murise, căci Ioan se retrage din sgomotul oraşului între asceţii coloniei, care era aşezată pe un munte în apropierea Antiohiei. Aici a trăit el patru ani de zile sub conducerea unui venerabil bătrân cu numele Hesichiu, petrecând în post, privegheri şi cântări religioase şi ocupându-se

[1] Pe atunci era obiceiu a amâna botezul chiar până la o vârstă înaintată, un obiceiu rău, pe care l-a combătut mai târziu însuş Chrisostom.

intensiv cu decopierea de cărţi, cu ştiinţele teologice şi îndeosebi cu studiul sf. Scripturi. Dar nici acest traiu nu-l mulţămì, ci ca să fie şi mai isolat, se retrase într'o peşteră ferită de orice comunicaţie cu lumea, unde petrecù în meditaţiuni şi studiu neconturbat de nimeni.

Ce folos i-a adus acest traiu şi cum l-a pregătit pentru întreaga sa viaţă de mai târziu, ne-o spune el însuş. Căci — zice el — în singurătate învaţă omul înţelepciunea cea adevărată, «curăţia moravurilor şi grija unei vieţi cinstite, care nu vine de sine, nici n'o câştigăm în somn; câştigarea acestei înţelepciuni cere mai multă trudă şi întimpină mai mari greutăţi decât învăţarea ştiinţelor, căci mai grele sunt faptele decât vorbele». Ceice trăiesc în isolare «pătrund cu spiritul toate adâncimile naturii omeneşti» şi-şi câştigă o dreaptă cunoaştere de sine; iar celce 'şi cunoaşte pornirile inimii sale, pătrunde mai uşor cu ochii sufletului şi în inima altora, căci nici aceasta nu se deosebeşte esenţial de a sa. Ceice s'au deprins cu viaţa ascetică, sunt stăpâni pe firea lor, sunt domni preste sine şi prin aceasta ajung la stăpânire şi asupra împrejurărilor şi a oamenilor între cari trăiesc. «Pe unul ca acesta nime nu-l poate vătăma, nime nu-i poate strica. Precum vulturul, care sboară în înălţimi nu se poate prinde în reţeaua vrabiilor, aşa şi unul ca acesta... Nimeni nu va înfrunta cu mai mare îndrăsneală regii pământului, decât un astfel de om, care a crescut în singurătatea unei vieţi ascetice»...[1] Aceste păreri despre foloasele vieţii ascetice le-a adeverit însuş Chrisostom prin vieaţa sa. Şi uşor este de crezut, că în decursul anilor petrecuţi cu sine însuş şi cu Dumnezeu, şi-a câştigat el acea adâncă cunoaştere a firii omeneşti, care transpiră din toate cuvântările sale, precum şi acea cumpătare şi abnegaţie, acel curaj şi zel învăpăiat, acea linişte şi tărie sufletească nebiruită, care l-a ferit de orice îngenunchiare şi i-a dat putere de rezistenţă în mijlocul tuturor furtunelor câte au trecut peste capul său. In liniştea acelei vieţi solitare, prin o severă şi continuă examinare de sine şi-a curăţit el sufletul de toate pornirile inferioare şi i-a îndreptat zborul, pe aripile virtuţilor evangelice, spre idealul vieţii creştine.

---

[1] Chrisostom: Adversus oppugn. vit. monast. Cartea III, c. 8 şi 9.

După un trai de doi ani în peşteră, o răceală aspră l-a silit să se întoarcă în Antiohia. Episcopul Meletie, care iarăş se afla în fruntea turmei sale, se interesă cu aceeaş îngrijire părintească de fostul său elev și în a. 381 îl sfinţì întru diacon. Ioan s'a arătat vrednic de această demnitate bisericească prin aceea, că scrise cărţi folositoare pentru popor. Deja prin lucrările sale ca diacon îşi câştigă simpatiile poporului, dar poporul dorea să asculte învăţăturile creştine propovăduite de Ioan prin graiu viu.

Aceasta dorinţă i-o împlinì episcopul *Flavian*, urmașul Sf. Meletie, care împărtăşì lui Ioan hirotonirea întru presbiter în a. 386 și îndată după aceea îl rânduì ca predicator la cea dintâi biserică din Antiohia. Antiohia se număra între cele mai mari oraşe ale imperiului roman; iar în Orient ea era centrul celei mai înfloritoare vieţi spirituale și materiale. Şi biserica creştină din Antiohia se putea mândrì cu un trecut glorios. Ea a fost întemeiată de iudeo-creştinii, cari au părăsit Ierusalimul și Iudea în urma persecuţiei ce se pornise împotriva lor după uciderea diaconului Stefan cu pietrii, şi de unii bărbaţi din Cipru şi din Cirene, cari au predicat Elinilor despre Domnul. Acolo a predicat Varnava, apoi apostolul Pavel, iar după sinodul apostolesc și Petru.[1] (Fapt. Ap. 11, 19 seq. 13, 1 seq; Galat. 2, 11 etc.) Acea biserică a avut ca al doilea episcop al său (cel dintâi a fost Evodiu) pe sf. Ignatie, un învăţăcel al apostolului Ioan. In veacurile următoare ea a ajuns la o stare foarte înfloritoare. La începutul veac. al 4-lea, presbiterii *Lucian* și *Doroteiu* au întemeiat acolo şcoala teologică, de care am amintit deja şi care ajunse în scurtă vreme la mare renume. Prin urmare la o biserică cu tradiţii istorice foarte strălucite a ajuns sf. Ioan să predice cuvântul Domnului. Mai înainte se socotise prea nepregătit pentru demnitatea episcopiei, acum însă să crede chemat prin voința divină să-şi depună puterile minţii și ale inimii în slujba frumoasă a propovăduirii adevărului dumnezeesc poporului de rând și învăţaţilor, Iudeilor, ereticilor și necredincioşilor, cari toţi se adunau să-i asculte cuvântul.[2]

---

[1] Tradiţia apusană despre întemeierea bisericii din Antiohia prin ap. Petru și despre cei 7 ani de episcopat al său la acea biserică, este o iscodire, care s'a ivit abia în veacul al 4-lea. Celce ţine la autoritatea istorică a sf. Scripturi nu poate să dea nici un crezământ acelei tradiţii, care contrazice istorisirii biblice despre întemeierea bisericii antiohene. Cf. Eusebiu Popovici, Ist. bis. v. I. p. 171—172.

[2] Palladiu: Vita s. I. Chrisost. Migne 47, 101 sen.

Deja succesul celei dintâi cuvântări a fost desăvârşit, încât poporul exlamă, că astfel n'a mai auzit pe nime vorbindu-i. Cea mai potrivită ocazie pentru a-şi desfăşura talentele şi pentru a-ş câştiga admiraţia, iubirea şi recunoştinţa nestrămutată a poporului i-se oferise la un an după hirotonire, în urma unei nefericite întâmplări ce ameninţa cetatea întreagă cu pedepse aspre. In anul 387 împăratul Teodosiu cel Mare împovărase provinţele orientale ale imperiului cu impozite atât de mari, încât poporul din Antiohia, cuprins de furie în contra împăratului, să năpusteşte asupra tuturor statuelor împărăteşti, le sdrobeste în bucăţi şi le necinsteşte în tot chipul în mijlocul pieţii oraşului. Impăratul, auzind de această întâmplare, hotărî să peardă oraşul dimpreună cu toţi locuitorii săi. Antiohenii desperaţi trimit la Constantinopol o deputaţiune, în frunte cu bătrânul episcop Flavian, ca să ceară iertare dela împăratul. In timpul acesta tinărul predicator Ioan avea chemarea grea să liniştească şi să mângăie poporul. Dar el nu se mulţumì numai cu atât, ci folosì ocazia acelei umiliri, când inimile ascultătorilor săi erau foarte accesibile pentru primirea adevărului dumnezeesc, ca să combată într'o serie de 21 cuvântări pătrunzătoare unele păcate şi obiceiuri rele înrădăcinate în popor. «De moarte să nu ne temem — zice el — ci numai de păcat să ne temem, şi să ne întristăm... Ce e drept, nu sunt proroc, nici fiu de proroc, dar atât pot să vă prevestesc şi să vă spun cu hotărîre, că nimic rău şi supărăcios nu se va întâmpla, dacă ne vom îndrepta şi ne vom întoarce dela răutatea noastră şi ne vom îngrijì de mântuirea sufletelor noastre». Prevestirea lui s'a împlinit, căci împăratul, mişcat până la lacrimi de cuvântarea ce i-o ţinuse Flavian episcopul, dar care a fost compusă de Ioan,[1] s'a îndurat de Antioheni şi le-a iertat pedeapsa. Astfel ştia lucra Chrisostom pentru mântuirea vremelnică şi cea vecinică a fiilor săi sufleteşti!

De aici înainte el se dedică exclusiv chemării sale de predicator, îndemnând şi povăţuind poporul, prin puterea cuvântului şi a exemplului deopotrivă, pe calea vieţii creştineşti. Cele mai însemnate dintre omiliile sale exegetice se datează din acest timp. Renumele său creştea din zi în zi şi vestea despre el se răspândì în toate părţile, iar despre rezultatul lucrării sale neobosite scrie

---

[1] Despre acea cuvântare zice Schleininger (Grundzüge der Beredsamkeit, p. 335) că „este unul dintre cele mai remarcabile monumente ale oratoriei".

Palladiu, biograful său, astfel: «doisprezece ani a strălucit Chrisostom în biserica din Antiohia. Prin sfinţenia vieţii sale a fost o făclie luminătoare pentru întreaga preoţime. Pe unii din popor i-a îndreptat prin sarea înţelepciunii celei adevărate, altora le-a dăruit lumină din lumina ştiinţii sale, iar pe alţii i-a întărit cu ungerea Duhului sfânt: toată păstorirea duhovnicească înainta pe calea cea mai bună».[1]

Un astfel de bărbat era hotărît de Provedinţă să ajungă la mai mare. In a. 397 devenì vacant scaunul patriarhicesc din Constantinopol, prin moartea patriarhului *Nectarie*. Ca prin o inspiraţie de sus s'au îndreptat atunci privirile și dorinţele tuturora, ale împăratului Arcadie, ale clerului şi poporului, spre presbiterul Ioan Gură de aur din Antiohia, care nici nu visa despre cinstea ce i-se pregătise. După-ce a fost ales, trebuiau căutate mijloacele potrivite ca să-l aducă la Constantinopol, căci poporul din Antiohia prinzând veste despre alegerea lui, nu voia să lase din mijlocul său pe păstorul cel bun și nici păstorul nu voia să-și părăsească turma sa iubită. Atunci împăratul, care voia cu orice preţ să aibă pe scaunul patriarhicesc al capitalei un orator așa de strălucit ca Ioan, trimise în taină lui Asterie, prefectul Orientului, poruncă, ca să-l aducă la Constantinopol fără sgomot și fără știrea poporului. Prefectul, ca să împlinească porunca împărătească, își luă refugiul la o înșelăciune: el invită pe Ioan să-l însoţească în peregrinajul ce zicea că vrea să-l facă la mormintele sf. martiri, dar când se văzù afară din cetate, dădù ordin vizitiului să ia repede drumul spre Constantinopol.[2] Ajuns aici, Ioan fù nevoit să dea ascultare dorinţei tuturora și să primească demnitatea ce i-se oferea și astfel fù sfinţit în 26 Faur a. 398 de Teofil, patriarhul Alexandriei.

Credincios chemării sale de apostol, noul patriarh își inteţì zelul și însufleţirea întru propoveduirea sfintelor învăţături, căci acum răspunderea era mai grea, având să conducă o turmă mai mare decât mai înainte. Biograful său, Palladiu, caracterisează chemarea ce avea s'o îndeplinească sf. Ioan ca patriarh prin cuvintele ce le rostì Domnul prorocului Ieremie: „Iată, eu astăzi te-am

---

[1] Palladiu, Vita s. I. Chrisost. Migne 47, 19.

[2] *Palladiu*, l. c. p. 19.

pus peste popoare şi peste împărăţii, ca să smulgi şi să strici, să nimiceşti şi să surpi, ca să sădeşti şi să zideşti" (Ier. 1, 10).

Şi acelaş biograf ne zugrăveşte avântul ce l-a luat biserica sub păstorirea sf. Chrisostom astfel: «Zi de zi înainta mereu biserica Domnului. Cetatea întreagă a fost convertită la o vieaţă cucernică; inimile curate ale credincioşilor saltau în cântări de laudă; cei cuprinşi de patimi rele se întorceau ascultând vocea păstorului lor».[1] «Chrisostom — zice Isidor Pelusiotul — a adeverit ceace ne spune povestea despre Orfeu, care ar fi îmblânzit animalele sălbatice prin cântecele lirei sale măestre, căci el a biruit patimile oamenilor celor mai sălbatici, a împăcat duşmăniile şi a întors la o vieaţă curată pe cei stricaţi. Lupul şi mielul locuiau în pace unul lângă altul».[2]

Abnegaţia şi dragostea neţărmurită, cu care se îngrijia sf. Ioan Gură de aur ca în biserică să existe ordine, iar clerul şi poporul să prospereze în toate cele bune, află la început sprijin şi la curtea împărătească. Dar această lucrare pacinică n'a durat multă vreme, căci acele elemente, cari îşi vedeau jignite interesele lor prin zelul desinteresat al patriarhului, s'au constituit într'un partid opoziţional, care a început a ţese intrigă împotriva lui. Impăratul Arcadie, fiind un om slab şi mărginit, se lăsa condus în toate de enunchul *Eutropiu*, care abuza în modul cel mai scandalos de toată puterea ce-o avea, ca să-şi mulţămească nesaţioasa sa iubire de argint. Singurul om, care a avut curajul să i-se împotrivească şi să ia în apărare interesele poporului, sbiciuind cu asprime apucăturile mârşave al spoliatorului său, a fost sf. Ioan Chrisostom. Pentru aceasta, Eutropiu, ca să-şi răsbune, atacă drepturile bisericii, îndeosebi dreptul de azil, care-l împedeca mai mult în planurile sale mamonice şi stărui la împăratul să-l desfiinţeze pentru totdeauna. Nu trecu însă multă vreme şi Eutropiu însuşi, părăsit de noroc şi urmărit de poporul din stradă, care se înfuriase în contra lui, îşi căută scăparea într'o biserică, cerând scutul dreptului de azil al acesteia. Pe când Eutropiu tremurând se ţinea cu mânile de masa sf. altar, căci poporul cerea răzbunare, sf. Ioan cu glasul de proroc al păcii, apărând dreptul de azil al

[1] *Palladiu,* l. c. p. 21.
[2] Isidor Pel. l. 4. ep. 124.

bisericii, se întrepune pentru duşmanul care-l combătuse şi mulcomì mulţimea. «Voi nu puteţi vedea — zise el — la sf. altar pe acela, care l-a îndușmănit mereu. Dar înţelegeţi, că tocmai pentru aceasta trebue să mulţămim lui Dumnezeu mai mult, că a adus pe acest om în situaţia, ca se cunoască și simţească puterea și iubirea de oameni a bisericii; puterea bisericii: pentrucă lupta contra ei l-a adus pe acest om în strâmtorarea de faţă; iubirea de oameni a bisericii: pentrucă tot ea î-l ia sub acel scut, pe care el a vrut să-l zdrobească.... O omule! nu te gândì la nedreptatea suferită, căci noi suntem fiii Celui ucis pe cruce, care a zis: «Părinte, iartă-le, căci nu știu ce fac!» Astfel a știut să-și răsbune sf. Ioan asupra duşmanilor săi şi ai bisericii sale![1]

Şi inima de peatră a barbarilor a ştiut-o înmuia sf. Chrisostom prin puterea cuvântului și a persoanei sale. In a. 400, Gaina, conducătorul Goţilor, ameninţa cu cutropire cetatea împărătească, dacă nu i-se vor extrada doi consilieri înalţi ai curţii, Saturnin și Aurelian, ca să-i ucidă. Impăratul era prea neputincios, ca să i-se împotrivească, de aceea trimise pe sf. Ioan la crudelul beliduce, ca să-l abată dela planul său sângeros. Patriarhul primì misiunea, căci zicea: «eu sunt părintele tuturora, care trebue să îngrijesc nu numai de ceice stau, ci și de cei îngenunchiaţi» și înduplecă pe duşman să se mulţămească numai cu exilarea celor două jertfe, ce le cerea.[2]

In anul următor Gaina păşì din nou pe faţă ca duşman al imperiului și pustii cu armata sa tot ce-i venia în cale. Afară de sf. Chrisostom nu se află nime în toată cetatea, care să fi avut curajul a-i duce solia păcii. Auzind barbarul despre apropierea patriarhului, îi eşì departe întru întimpinare, i-se închină dimpreună cu pruncii săi şi nu i-se putù împotrivì.

Pentru toate aceste și alte binefaceri mari câte le-a făcut sf. Ioan pentru imperiul întreg, în loc de mulţămită obştească, la curte se puneau la cale împotriva lui tot feliul de persecuţiuni. După căderea lui Eutropiu, în fruntea partidei opoziţionale se puse însaş împărăteasa *Eudoxia*, iar din cler intrigantul patriarh al Alexandriei, *Teofil*, care râvnise încă mai 'nainte după scaunul din Constantinopol, dar nu l-a căpătat. Relaţiunile dintre acești doi pa-

---

[1] hom. I. în Eutrop. Migne, 52, 3910.
[2] Palladiu, op. cit. Migne 47, 176.

triarhi se încordaseră şi mai mult, când în anul 402, Ioan găzduì la sine pe călugării origenişti, pe cari îi alungase Teofil din patriarhatul său. Chiar și pe hiperzelosul episcop al Ciprului, Epifanie, îl instigă Teofil împotriva lui Ioan și-l înduplecă să vină ca să-l acuze la el acasă.[1] Epifanie nici nu părăsì bine capitala, şi Eudoxia, supărată foc pe Ioan pentru o predică, în care acesta combătuse în general luxul femeilor, fără să pomenească numele împărătesei, scrise lui Teofil și-l chemă grabnic la Constantinopol ca să conducă sinodul, care avea să destitue pe Ioan. Teofil sosì pe la începutul lui August anul 303, împreună cu 25 episcopi sufragani ce-i adusese cu sine de acasă, la moşia împărătească «dela stejar», în apropiere de Chalcedon, şi improvizând un sinod din 36 episcopi, fără multă cercetare declară pe Ioan de destituit şi aşternù hotărîrea împăratului spre întărire. Impăratul sedus de Eudoxia, care învinuia pe Ioan de lesă-majestate, întărì hotărîrea pseudo-sinodului şi dispuse exilarea lui Ioan. A treia zi după întărirea osândei, Ioan se predă de bună voie duşmanilor săi şi pornì în exil. Dar poporul, care ţinea cu dragoste nestrămutată la păstorul său, se resculă până la unul și cerù dreptate, aşa încât împărăteasa Eudoxia, înfricată şi de un cutremur de pământ ce se ivise peste noapte în cetate, stăruì la împăratul să revoace ordinul de exilare și să cheme îndărăpt pe cel exilat. Intrarea sf. Ioan în cetate a fost întimpinată de popor cu lacrimi de bucurie şi însufleţire. Insaş împărăteasa îi trimise o scrisoare, în care cheamă pe Dumnezeu ca martor al lacrimilor sale de părere de rău pentru cele întâmplate.

Dar pacea aceasta n'a durat multă vreme, căci patimile împărătesei s'au deslănţuit din nou. Incă în toamna aceluiaş an, la două luni după întoarcerea sf. Chrisostom, se inaugură în apropierea catedralei, în care predica el, o statuă a împărătesei, cu un ceremonial împreunat cu jocuri și cu un sgomot atât de mare, încât conturbă slujba dumnezeiască timp de câteva zile. Patriarhul se adresă atunci către prefectul oraşului cu rugarea, ca să pună capăt odată acelor spectacole sgomotoase, dar prefectul îl denunţă împărătesei, care simţindu-se din nou ofensată, îşi propune să înlăture pentru totdeauna pe neînfricatul predi-

[1] Eus. Popoviciu, op. cit. p. 538.

cator. Istorici vechi (Socrate şi Sozomen) ne spun, că aflând patriarhul despre acest plan al împărătesei, la sărbătoarea tăierii capului sf. Ioan Botezătorul îşi începú predica cu următoarele cuvinte: «iarăş se înfurie Irodiada, iarăş cere capul lui Ioan (oratorul încă se chemà Ioan) pe tipsie!» Alţii sunt de părere, că Ioan n'ar fi rostit aceste cuvinte, cari conţin o alusiune la planul împărătesei de a-l perde, ci duşmanii săi le-ar fi iscodit, ca să-l poată acuza din nou.

Intriga a reuşit, căci în a. 404, la câteva zile după sărbătoarea Rusaliilor, împăratul decretă exilarea patriarhului şi ca să încunjure o nouă răscoală a poporului, îi dădù ordin să părăsească de bună voie cetatea. Ioan se supuse cu resignaţiune şi se predă oamenilor împăratului, cari aveau să-l conducă în exil. După o călătorie obositoare, care a durat 70 de zile, ajunse la *Cucuza* în Armenia mică, unde avea să sufere amarul exilului.

Impotriva aderenţilor săi, numiţi Ioaniţi, din Constantinopol şi din alte părţi ale imperiului se pornì o persecuţie pe toată linia, care însă îi îndârjì şi mai mult în împotrivirea lor faţă de patriarhii Ursaciu şi Attic, pe cari nu voiau să-i recunoască de urmaşi legitimi ai sf. Ioan. Astfel se născú în biserică o schizmă, care a durat până la a. 438.

In exil sf. Ioan a suferit mult din cauza schimbărilor mari de temperatură, cari i-au zdruncinat sănătatea. Dar sufletul său mare a rămas neînfrânt, căci pe lângă toate năcazurile vieţii, neobositul apostol desvoltă activitate misionară între păgâni, instruă pe ceice voiau să între în tagma preoţească şi prin dese corespondenţe mângăie pe amicii şi fii săi sufleteşti din Antiohia şi Constantinopol. Biserica din Antiohia, iubita turmă a lui Ioan de când era presbiter, venia în peregrinaj la Cucuza, ca să-şi vadă păstorul de odinioară şi să-i mai asculte glasul lui. Cu drept cuvânt s'a zis, că acest păstor bisericesc a lucrat mai mult în cătuşele exilului, decât atâţa alţii, cari s'au bucurat de libertate.

Duşmanii săi însă nu s'au mulţămit nici cu aceasta soarte, care ei i-au creat-o, ci au uneltit mereu împotriva lui la împăratul ca să-l exileze într'un loc şi mai depărtat. Astfel sf. Ioan fù nevoit să plece la finea lui Iunie în a. 407 spre Pityus, un loc între barbarii de pe ţărmurul răsăritean al mării negre. Dar n'a putut ajunge până acolo, căci sdrobit de oboseală şi de maltratări se înbolnăvì greu

pe cale şi în ziua de 14 Septemvrie, strigând cu glas mare: «Mărire lui Dumnezeu pentru toate», şi-a dat sufletul.

Astfel s'a sfârşit acest vrednic urmaş alui Christos și al apostolilor, pecetluind prin moartea sa eroică conştiinţa datoriei şi a dreptăţii, puterea adevărului și a moralei, pe care a propovăduit-o în vieaţa sa şi statorind pentru toţi urmașii săi pilda neperitoare, că, dacă au luat asupra lor crucea lui Christos, când interesele bisericii vor cere, *trebue să aibă virtutea sufletească a o duce şi pe Golgota!*

Vestea despre suferinţele și moartea sf. Ioan s'a răspândit cu iuţeala fulgerului în toată creştinătatea, trezind pretutindenea un răsunet de indignare împotriva nelegiuiţilor, cari l-au osândit pe nedreptul. Impăratul *Teodosiu al II-lea*, fiul Eudoxiei, ca să spele pata de ruşine, cu care se întinase părinţii săi, dispuse ca osămintele sfântului să fie aduse la Constantinopol. Când convoiul, care însoţia racla cu osămintele, se apropia de cetate, împăratul îi eşì întru întimpinare, își plecă genunchii în faţa osămintelor sfântului şi le cerù iertare pentru nedreptatea ce i-au făcut-o părinţii săi. Osămintele au fost aşezate apoi în ziua de 27 Ianuarie anul 438 în biserica sf. apostoli din Constantinopol, iar mai târziu au fost duse la Roma.

Dacă din sângele martirilor vechi au răsărit noui creştini, moartea sf. Ioan a lăţit sămânţa cuvântului dumnezeesc, aşa cum el a sămânat-o, în toată lumea creştină, aducând roade îmbelşugate şi câştigând sămânătorului gloria unui sfânt — «Gură de aur».

Dr. Nicolae Bălan.

Deviza preotului.

„Adevărul este sfânt
Şi în ceriu și pre pământ". *Z. Boiu.*

În lupta grea a vieţii, ce prea adese ni se impune: prin *neîndreptăţiri*, prin *intrigi*, prin *minciună*, prin *silă* şi prin alte nenumărate uneltiri păcătoase, cel mai cinstit mijloc şi arma de apărare este *adevărul* şi *dreptatea.*

Înarmaţi cu aceste mari virtuţi morale creştineşti, cu *încredere,* cu *îndrăsneală* şi cu bună speranţă de succes, vom putea purta lupta în contra tuturor uneltirilor rele, ce întimpinăm în drumul spinos al vieţii, şi în drumul *mersului cultural.*

Sigur este însă: că, la triumful final şi desăvârşit al luptei, numai acela poate aspira, care cu bărbăţie va lupta sub flamura *adevărului* şi a *dreptăţii.* Deci în toate şi pentru toate împrejurările vieţii, *sus* şi cu mână tare să ţinem şi să apărăm flamura sfântă a *adevărului* şi a *dreptăţii,* toţi adevăraţii ostaşi ai moralei lui Christos! *Duhovnicul.*

DIN TRECUTUL BISERICII ROMÂNE BIHORENE.

V. Nomenclatura Mitropoliei Bălgradului și Episcopia veche a Orăzii.

(Sfârșit).

Cum se titula vestitul ierarh Sava II. Brancovici nu aflăm; titulaturele românești ale prelaților noștri din timpurile apuse, le întimpinăm mai numai în tipăriturile lor. Despre Sava II apoi este știut, că în lunga sa păstorire n'a tipărit nimic, nici românește, nici sârbește, ba și tipografia a mușamalizat-o [1]. În condica [2] de hirotonisire a exarhului din Muntenia ocură intitulat după forma stereotipică a celorlalți prelați ardeleni: «Sava rânduit la s. mitropolie a Ardealului».

Deși între toți arhiereii noștri vechi, până la veacul al XVIII-lea, el a jucat rolul cel mai mare, totuș este unicul, carele în contra modei de a-și mărì titlul, și'l reduce — irelevant că din ce motiv; — el se numește episcop în un act sârbesc din Dec. 1659, iscălește «*Piscup* Sava».[3] Măcar că dacă cineva dintre episcopii universali ar avea cuvânt a se numì mitropolit, apoi acest predicat fără îndoeală lui i-s'ar potrivì; fiind el denumit preste un teritor vast, ca nici unul dintre neînsemnații săi antecesori, cu cari ne întâlnim mai că numai atunci, când colindează după dajdia vlădicească. [4]

Între toți vlădicii din Ardeal el este unicul carele capătă spre păstorire și «bănatul Lugojului și a Caransebeșului», numit incorect în diploma sa de denumire «comitatul Zorinului (= Severinului).[5] Sava e numit în decretele de denumire «*preste toate bisericile de ritul grecesc*» — din comitate, scaune săcuiești și săsești, districte și din părțile Ungariei — *între greci, sârbi și români.* Adecă privitor la extinderea iurisdicției lui Sava, textul diplomei e egal cu al superintendentului Csulai, care e pus episcop al *tuturor* bisericilor ortodoxe (= calvinești) ale regatului.[6]

---

[1] *Iorga,* sate 63, 71, 342. *Bunea* v. e. 117, 124, 125, ierar. 273, *Mangra* o. c. 88, 89.

[2] *Lesviodax* ist. bis. București 1845 p. 321. Dl *Iorga* sate 81, zice că aceasta condică azi ar fi dispărut. A edat-o și comentat-o arhiereul Ghenadie *Enăceanu* „condica sfântă".

[3] *Iorga* doc. Bistr. II 9, scr. CLXXVI, Sate, 13, 14.

[4] T. V. *Păcățan,* istoriografii vechi-noi, Sibiiu 1904, p. 25. *Bunea* ier. 273.

[5] *Iorga* Sate 62. *Bunea* v. e. 112, 113 ier. 207. *Cipar* arhiv 648. *Mangra* 51, 52, 53, 60, 155.

[6] A se vedea diplomele la *Mangra* 51, 155, 63, 157, 158, 161.

Dupăce Sava e aşezat preste toate bisericile ar urma, că lui i-ar fi supusă şi ţara Oltului, dupăcum crede dl Mangra, căci aceea nu e explicit scoasă de sub ascultarea lui, cum s'a întâmplat aceasta la premergătorul său Stefan.[1] Credem însă că numai acelea ţinuturi îi fură date lui Sava, cari sunt pomenite cu numele în diploma-i de denumire. Districtul Făgăraş nu e menţionat. Ba abia în 9 Ianuarie 1659 îl dobândeşte[2] dela principele Acaţiu Barcsai, ca în scurt să i-l răpească[3] la 23/IV 1662 principele Mih. Apaffy, spre al da iarăş posesorului de mai nainte[4] Daniel II.[5]

In vreme ce Sava II. se numeşte cu modestie piscop Sava, antimitropolitul Ghenadie III. (= Gherasim) favoritul lui Barcsai, semnează cu mândrie în Iulie 1659 «*arhiepiscop de Bălgrad, Maramurăş şi-a toată ţara Ardealului*».[6]

Între arhipăstorii denumiţi de principii calvini nu aflăm pe nici unul, afară de Sava II.[7] carele se capete iurisdicţie şi asupra districtului Beiuş.

Am relevat deja, cumcă cu neînsemnate schimbări ori adausuri titulatura folosită de Simion Stefan au adoptat-o toţi următorii lui până la unire. La 1686 în Bălgrad tipărindu-se un ciasloveţ, mitropolitul de pe vremea aceea, Varlaam, mai adauge o localitate la celea trei din titlul lui Stefan, omite însă: «toată ţara Ardealului» cuprinsă în titlul lui Stefan. Iată titlul lui Varlaam din 1686: «Mitropolitul[8] Varlaam *al Bălgradului, Vadului, Maramurăşului şi al Silvaşului*». Adecă nu numai titularea o păstrează, dar şi ordinea în care sunt înşirate localităţile la Ştefan, o păstrează, înlocuind Ardealul cu Silvaşul.

---

[1] şi la succesorul Iosif *Budai, Mangra* 60, *Cipar* acte 62, 71, 200. *Velia* 53. *Bunea* v. e. 132.

[2] *Dobrescu* Frag. 37, 38. *Mangra* 157, 64. *Bunea* v. e. 113.

[3] *Mangra* 64, 161. *Bunea* v. e. 121. *Iorga.* Sate 60- 62.

[4] *Iorga.* Sate 60, 340—342. *Bunea* v. e. 111—115. *Mangra* 64.

[5] E de notat, că ţinutul Făgăraşului întâiadată e pus sub guvernarea bisericească română sub mitropolitul Ioan de Prislop. Până aci era direct supus superintendentelui magiar. *Bunea* v. e. 65. *Cipar* acte 192. *Hintz,* Geschichte des Bisthums der griechisch — nichtunirten Glaubensgenossen in Siebenbürgen, Hermannstadt 1850, 19.

[6] *Bunea* v. e. 119. *Iorga* doc. Bist. II. pag. 9. Nr. 176, sate 67. Deci Ghenadie III face ca Spiridon, ţinuturile ungurene adnexe le marchează cu Maramurăşul.

[7] E curios, că Sava fiind sfinţit întru arhiereu la 1656 la Târgovişte, prin exarhul de acolo Stefan, acel exarh mitropolit se iscăleşte în gramata de sfinţire „Stefan, mitropolitul *României Transalpine*“ *Mangra* o. c. 50.

[8] *Bian* l. c. 279 şi 537.

Preste trei ani, Varlaam în prefaţa molitvelnicului ce-l edă în Bălgrad la 1689 schimbă ordinea localităţilor şi mai adauge două atribuţiuni: «luminatul[1] *Varlaam arhiepiscop şi mitropolit sfintei mitropolii a Bălgradului, Vadului, Silvaşului,* ***Făgăraşului şi*** *al Maramurăşului şi al* ***episcopilor din ţara ungurească***".

Relevăm că aici nu se zice ca şi până acuma mitropolit al ***părţilor*** ţării ungureşti, ci mitropolit al ***episcopilor*** din ţara ungurească. Mai departe, aici Varlaam se abate dela înaintaşii săi şi în aceea, că nu cualifică cu Maramurăşul părţile anexe, din regatul Ungariei, ci ţine aceste atribuţiuni de două noţiuni diverse.

Astfel trebue să conchidem din acest titul oficial, că Varlaam sub noţiunea episcopilor din ţara ungurească înţelege pe sufraganii săi din Ungaria[2] neaflători în Marmaţia, căci altcum nu ar face distingere între aceste două locuri. Cine ar fi aceşti sufragani şi unde rezidau? La toată întâmplarea nu pot fi exchişi din tagma «episcopilor din ţara ungurească», episcopii din Bihor, comitatul Aradului, Jenopolea, Lipova.

E foarte semnificativ, că acest Varlaam carele la 1689 să întitulează arhiepiscop şi mitropolit «*şi* al episcopilor ungureşti», în condica sfântă a hirotoniei sale din anul 1685, deci numai cu trei ani mai înainte, se iscăleşte, ca toţi arhiereii ardeleni hirotesiţi la exarhat[3] «mitropolit al Ardealului», pecând urmaşul său Teofil sfinţit acolo la 1692, e mult mai vanitos şi la titula antecesorilor adauge: «*şi a părţilor ţării ungureşti de sus*»[4] ca apoi preste patru ani mai târziu să se întituleze şi el la Ciasloveţul de Sibiiu din 1696[5] tot numai aşa, ca Varlaam la alt Ciasloveţ de Bălgrad, din anul 1686[6] după cum văzurăm mai sus adecă lăsând adausul «ţării ungureşti», şi întitulându-se «luminatul Kir Teofil Mitropolitul *Belgradului, Vadului, Maramurăşului şi al Silvaşului*».

---

[1] *Bian* l. c. 292, 296.

[2] Cnf. şi *Bunea* v. e. 141, numeşte episcopi sârbeşti pe episcopii ungureni.

[3] *Cipar* acte 234—240. *Lesviodax* 313—324. *Popea* 7—13.

[4] *Popea* 12, *Lesviodax* 324, *Cipar* l. c. 239.

[5] *Bian-Hodoş* l. c. 340. La dalteria din 9/IV 1697 cu carea Teofil pune protopop pe Ioan în Hunedoara, să numeşte iarăş numai *al Bălgaradului şi a toată ţara Ardealului. Cipar* acte 254.

[6] *Bian* l. c. 279 şi 537.

Vedem prin urmare, că între anii 1689 şi 1692, mitropoliţii Ardealului pretind a avea iurisdicţie metropolitană şi asupra Ungariei, ori numai a părţii ei superioare.

Să-i căutăm pre aceşti episcopi. Unul pare că rezida în Arad. Teofil mitropolitul Bălgradului, carele cum văzurăm, semnează condica hirotonielor în 18 Septemvrie *1692* la Bucureşti cu: «Eu Teofil cu mila lui Dumnezău rânduit la sf. mitropolie a Bălgradului *şi a părţilor ţării ungureşti de sus*», la 30 Aprilie anul următor *1693* scrie o epistolă preotului din prediul Roxin în comitatul Aradului. În acea hârtie Teofil se titulează ca chiriarh *şi* al Aradului: Milostiu Bojiu Theofil Arhiepiscop i Mitropolit stol Belgradzki, *Orodski* iproci etc. Cu mila lui Dumnezeu Teofil Arhiepiscop şi Mitropolit scaunului Bălgradului, *Aradului.*[1] Prin urmare are[2] bază istorică, trădania românilor bănăţeni, cumcă biserica din Sârbova — lângă Buziaş — a fost sfinţită de vlădica din Ardeal.[3]

Faptul? că Teofil sfinţeşte biserica din Sârbova se poate explicà şi aşa, că poate nu a fost episcop pe aceea vreme (1692—1698) la Arad, ori că Teofil va fi fost tocmai în vizitare canonică în valea Timişului. Mai aproape de adevăr însă pare acea presumţiune, că în Arad pe timpul lui Teofil încă nu era scaun episcopal sistemizat. Din când în când şi trecător, vor fi locuit episcopii, Enepolei, Orăzii, Lipovei şi Timişorii şi în Arad. Abia preste 14 ani mai târziu, la 1706 Isaia Diacovici (sau Diadocoviciu)[4] ş'a acvirat loc în Arad[5] şi probabil, că atunci — după alungarea Turcilor — ş'a mutat scaunul episcopesc din Ienopolea la Arad». Alţii iarăş cugetă,[6] că strămutarea scaunului episcopesc s'a întâmplat sub următorul lui Diacovici, sub Ioanichie Martinovici, (vulgo Ionică)[7] pe la 1710—1713[8]).

[1] *Márki* Sándor, Aradvármegye és Arad sz. k. város monográphiája, II. rész 242. *Mangra* l. c. 45.

[2] *Popovici* ist. rom. bănăţeni pag. 293 nota 8.

[3] Dr. *Szentkláray* canonicul lector şi prelat în Timişoara în opera „A csanádi egyházmegye története I. 281. greşit numeşte pe Teofil şi „aradi püspök“, el e metropolitul Aradului; szentelte fől Theofil belgrádi Metropolita *és aradi püspök*“.

[4] *Bunea* Sava 25.

[5] *Popoviciu.* Uniunea 227.

[6] *Şaguna* ist. bis. ortodoxă, română Sibiiu II. 217. *Pesty* Frigyes „Szörényi bánság I. 354. *Fábián* „Arad vármegye leirása“ 133.

[7] *Bunyitay* unió 46.

[8] Martinovici a trecut clandestin la unire în 1713 în Oradea, *Nilles* symbolae II 604. *Şaguna* 222.

Diacovici a fost constituit de episcop la Enopolea în 1679 [1] Când patriarhul Arsenie Cernovici organiză biserica sârbească prin diploma împăratului Leopold I. din 4/III 1695, Diacovici fù numit episcop al Timişorii şi Enopolei. [2] Fiindcă Timişoara erà încă sub Turci el a rezidat la Becicherecul mare [3]).

Diacovici încă din 1691 începuse a se titulà episcop de Arad, deci înainte de imigrarea lui Cernovici. [4])

Episcopatul Aradului, prin urmare ca instituţiune anterioară descălecării şi organizării bisericei lui Cernovici [5] *e episcopat român, născut şi crescut din contopirea episcopatelor naţionale vecinaşe,* deşì întemeetorul lui e sârb, ba tatăl [6] organizării bisericei sârbeşti din patria noastră. Caracterul naţional al bisericei îl dă poporul [7] şi clerul, nu aristocraţia ierarhiei. De aici vine că biserica noastră, deşì a fost veacuri dearândul chivernisită de neromâni ba şi liturgica ei a fost străină, ea totuş a fost română şi a rămas română. Biserica catolică maghiară din Ungaria a fost maghiară şi a rămas ca atare, deşì liturgica şi limba diplomatică i-a fost latină, ba şi clerul superior pe vremi atâta erà de venetic de a trebuit a se aduce legi contra invaziunei «bullarilor». Ţara românească e românească deşì dinastia e nemţască, ea a fost românească şi atunci, când toţi cărturarii ei erau, sau numai făceau pe parvenitul. «A potiori fit denominatio», şi poporul e talpa ţării, el e în maioritate, toţi ceialalţi ce sunt, sunt pentru popor, şi nu dincontră.

La anul 1692, când mitropolitul Teofil semnează actul sfinţirei sale, la Bucureşti, ca mitropolit «*al părţilor ţării ungureşti de sus*» şi iarăş la 1693, când adresându-se către preotul din Roxin, se titulează «*mitropolitul Aradului*», — părţile Enopolei, Li-

---

[1] *Pesty* l. c. I. 352, *Szentkláray* 457.

[2] *Popoviciu* ist. Bănat. 296.

[3] *Popoviciu* 266—307. *Drăgălină* ist. Băn. Sever. III. 82. Fr. *Griselini* gesch. Tem. Banats Wien 1780 p. 124. J. H. *Schwicker* gesch. T. Banats Pest 1872 p. 7.

[4] *Márki* l. c. 266. *Mangra* 45.

[5] Între cele 36—40 mii de familii importate de patriarhul, au fost foarte multe de origine română, apoi şi români macedoneni. *Szentkláray* l. c. 101. *Drăgălină* l. c. 80 nota 2, 107.

[6] Isaia Diacovici a fost mandatarul lui Cernovici în tocmelele sale cu curtea. Diacovici a avut şi audienţe private la Leopold I. în privinţa colonizării şi a privigilizării sârbilor *Cnf. Vaniček* Tr. Specialgeschichte d. Militärgränze, Wien 1875 I. 425 *Márki* 266—267.

[7] *Mangra* 44.

povei, Aradului, Orăzii [1] s'au fost reincorporat deja iarăş la Ungaria [2], deci Teofil când le înşiră în titula sa, nu le înşiră după şablonul vechiu din cauza că acelea erau teritorii, preste cari are drept de guvernare principele Apaffi II., ci de aceea le enumeră, pentrucă în faptă şi după drept aparţineau ocârmuirii sale bisericeşti.

Dieceza Aradului, după cum indică şi titulatura titularilor ei de azi, e o ediţie contrară a episcopiilor istorice de odinioară: Enopolea, Lipova, Timişoara şi Oradea. E posibil că acestea patru dieceze, nu au existat toate simultan, consecvent şi sistematic, ci succesiv, variat şi neregulat, după cum adecă erau şi vremile prielnice, ori grele şi schimbăcioase. De rezidenţe stabile şi de serii neîntrerupte nu poate fi vorbă în trecutul nostru ierarhic. E nebuloasă şi ruptă aceasta continuitate şi la alte biserici şi popoare, mult mai norocoase ca al nostru; carele *avù fatalul destin, de a nu puteà simţì veacuri dearândul, că între litera şi spiritul coranului păgân, şi între tâlcul practic al creştinescului canon lateran, pentru sufletul lui obidit ar fi şi ceva deosebire şi uşorare.*

Dela episcopia din Enopolea [3] pe la 1606 trece Sava I. la Lipova, ca de acolo să ajungă la mitropolia Bălgradului. Înaintea lui Sava la Enopolea a fost episcop tatăl său (Moisă) Matei. După Sava un văr al său Longin (unchiu la mitropolitul Sava II) până la 1640. Deatunci până la Diacovici au mai fost acolo episcopi, dar cine sunt aceia, nu avem ştire.

Sava la 1600 s'a refugiat dinaintea turcilor în Transilvania [4]. Preste 5 ani (1605) a fost de mare ajutor lui S. Bocskay la blocada cetăţii Lipova [5], dreptce după cucerirea cetăţii, acelaş Stef. Bocskay pune pe Sava (Solomon) de episcop la Lipova [6] în 1605. Principele Sigismund Rákoczy, la 9 Nov. 1607 pentrucă Sava a înduplecat garnizona sârbească să tradeze pe turci şi să facă pe mâna ardelenilor cetatea, îl încarcă cu favoruri şi îi dărueşte toate morile de pe Murăş în hotarul Radnei, după ce îi

[1] Oradea scapă de sub turci, 1692, Iul. 5.

[2] *Bunea* Sava 12, idem. ier. 198.

[3] Mai pe larg despre episcopia aceasta vezi *Mangra* l. c. 36—46.

[4] *Velia* 49, 51. — [5] *Szenkláray* l. c. 456. — [6] *Pesty* Szőr. bánság I. 352.

donase cu diploma din 28 Iunie a aceluiaş an patru moşii în aritul Lipovei [1].

Trei decrete avem dela Sig. Rákoczy îndreptate către Sava: în cel din 9 Nov. 1607 Sava e numit *„vlădică de Lippa“* în cel din 28 Iun. 1607 se spune, cumcă Sava erá episcopul «*unor biserici şi a românilor aflători pretutindenea în Ardeal*» «quarundam Ecclesiarum et Walachorum in Transsylvania partim existentium», iar în cel datat la 15 Ian. 1608 se zice: «*reverendului vlădic Sava, episcopului anumitelor biserici sârbeşti şi româneşti din ţinutul nostru transilvan*». Reverendo Szaveo Vladica certarum Rascianarum et Valacharum ditionis nostrae transylvanicae ecclesiarum Episcopo.

Acest Sava credem, că a devenit mitropolit în Alba-Iulia înainte de anul 1622, când întimpinăm acolo pe Dosoftei. Mai probabil e, că a urmat lui Teoctist prin 1609 până prin 1613. Dar şi aceea e posibil, cumcă ajunge mitropolit numai în locul lui Teofil I (Theofiz, Theophazus) adecă pe la 1616—1621.

Mai puţin probabilă, deşi absolut imposibilă, nu putem numì acea combinare, cumcă acest Sava I. Brancovici, să fi ajuns mitropolit la Alba-Iulia chiar către finea anului 1600, când adecă steaua viteazului domn Mihai înclinà deja spre apunere. Textul celor trei acte alui Sig. Báthory din 1607 şi 1608 citate mai sus, admit o explicare ca aceea, cumcă Sava să fi fost deja mitropolit de Bălgrad în 1607 şi chiar şi mai înainte de acest timp, adecă începând din 1600 încoace.

Greutate pozitivă avem numai cu faptul că în 13 Martie 1607, la Bălgrad erà Vlădică Teoctist [2]. Însă actul prim, care aminteşte de vlădicia lui Sava I, are data de 28 Iun. 1607, deci încap ambii vlădici, pentru scaunul Bălgradului în anul 1607. Împrejurarea aceea apoi, că Sava în actul din 9 Nov. 1607 e men-

---

[1] *Dobrescu* Frag. 14—17. cnf. şi *Márki* l. c. II, 184, 239. *Hintz* 18, 19. *G. Bariţiu* părţi alese din Istor. Transilv. I. 140- 146, *Puşcariu* doc. istor. p. 126, *Cipar* arhiv. 609, 610. *Jorga* sate 46, 47. *Bunea* Sava 18, 23—26, ier. 198, v. e. 70. *Boros* „Unirea“ 1894, p. 206, „Unirea“ 1900 p. 317. *„Lumina“* Arad 1874 nr. 56. *„Speranţa“* Arad 1869 nr. 17—19. *Bunea* Autonomie 339. *„Biserica şi Şcoala“* Arad 1905 Nr. 15. *Cipar* acte frag. XIII. *Popoviciu* ist. Băn. 288 283, idem „uniune“ 8, Rad. v. *Radić*: Die Verfassung d. ort. kath. Kirche b. d. Serben in Öestereich-Ungarn pg. 31. *Bárány* Agoston „Temesmegye Emléke“ Nagybecskerek 1848 p. 157. *Fábián* László Aradmegye Leirása, 215. *„Orizontul“* Cluj 1906 nr. 7, pg. 38. *„Tribuna Poporului“* Arad, 1889, nrii 40, 45, 50, 55.

[2] *Jorga* sate 44, 45. Sterie *Stinghe* „ist. bis. Scheilor“. 4. *Bunea* v. e. 68.

ţionat ca «*vlădică de Lipova*», nu mult impoartă «servitiis Honorabilis Savae Wladicae de Lippa», căci se poate explicà şi aşa, că mai 'nainte a fost episcop de Lipova, adecă în 1605, când l'a pus Bocskay. Calitativul de «vlădică» şi de «vodă» ştiut este, că în limba noastră istorică, însemnează adeseori nu oficiu actual, ci un titlu de drept gol, adaus onorific, podoabă familiară, personală, nominală, atribut nobilitar. Deaceea actele publice nici nu să mulţămesc totdeauna numai cu acest atribut[1] insignificant, ci îl întăresc şi complectează adeseori şi cu episcop. Chiar şi la acest Sava dăm de astfel de precizare: «reverendo Szaveo *Vladica* certarum... ecclesiarum *Episcopo*».

Altcum cum s'a *putut (?)* combinà la Teofil, că în 1614 să fie pus vlădică prin Gav. Bethlen la Bălgrad, apoi în 1615 să i-se dee şi teritorul din nordul Ardealului, ca în scurt timp iarăş să i-se reducă teritorul numai la episcopia Bălgradului, aşa s'ar puteà presupune, cumcă şi Sava I. la 1605, când fù pus la Lipova prin Stef. Bocskay a încetat de a mai fi vlădic la Bălgrad şi a trecut pe un timp 1605—1608 numai la Lipova, putând apoi iarăş să revină la Bălgrad[2]. Notăm că n'avem dovezi directe[3], cumcă Ioan de Prizlop, să fie fost în Bălgrad mitropolit cătră finea anului fatal 1600.

În istoria activităţii episcopilor nostri, mai dăm preste cazuri, că li se concrede un teritor spre arhipăstorire, care în scurt li se subtrage, ca iarăş după un timp oarecare să li se renapoeze.

Eftimie I. aşezat la 1572 de episcop universal preste întreg Ardealul şi părţile anexe, după 2 ani e despoiat de partea de meazăzi a Ardealului, carea se da în 1574 lui Cristofor, remânându-i numai ţinuturile nordice. Altcum acest Cristofor acum vlădică în *Silvaş (?!)* după toate semnele erà vlădică mai 'nainte în Geoaj şi până la Eftimie 1572 el a administrat sudul Transilvaniei; deci acum la 1574 numai aceea capătă dela Eftimie, ce a dat acestuia înainte cu doi ani.[4]

---

[1] Cuvântul slav „vlădică" se foloseşte în limba română atât pentru mitropolit, cât şi pentru episcop sufragan. Calvinii nicicând nu folosesc terminul *mitropolita* în actele cu cari institueau pe vlădicii Bălgradului. Numai din aceasta împrejurare nu putem susţineà, că vlădicii nostri nu erau în adevăr şi mitropoliţi formali. Calvinii ţiu, că aşezământul mitropolitan e o schimonosire a dreptului bisericesc, întrodusă de biserica catolică.

[2] *Bunea* Sava 21—23. — [3] *Iorga* sate 42. *Bunea* v. e. 68.

[4] *Bunea* v. l. 35, 52, 53, 54, 56—58, ier. 19, 23, 24, 26, 27, 28.

Urmaş lui Eftimie în păstorirea bisericilor din partea de meazănoapte a Transilvaniei, a fost Spiridon, la anul 1576; în 1605 ajunge tot Ardealul sub cârja lui, dar preste trei ani, i-se subtrage adausul, şi rămâne iarăş numai cu ţinutul de meazănoapte.[1]

Dacă admitem, că Sava a fost mitropolitul Bălgradului deja în în 1600, atunci se adevereşte spusa lui George Brancovici, biograful şi fratele german alui Sava II. Brancovici, (1656—1680) că la 1600 s'a mutat prin Sava I, episcopia Enopolei la Bălgrad şi că atunci s'a pus fundamentul mitropoliei din Bălgrad.[2] E drept că George Brancovici fixază greşit seria de succesiune a arhiereilor de Bălgrad, *zicând, că după unchiul său Sava I, la Bălgrad a urmat Ghenadie la 1619* (pe când Ghenadie II. a ajuns numai la 1628 apoi întră Sava şi Ghenadie a fost încă trei: Teoctist, Teofil şi Dosoftei) *apoi Doroftei la 1638* (la 1638 Dosoftei era în adevăr vlădică în Bălgrad, dar nu atunci a ajuns ci în 1628 până la 1640. Poate să fie şi eroare de peană punând zecimea 3 pentru 2), *şi Stefan la 1651* (Stefan a ajuns în 1643—1654 el însă nu a fost precedat de Dosoftei numai, ci de Dosoftei Ghenadie II. şi Orest).

Erorile ce le face în respectul acesta nu sunt de nici o însemnătate, deci nu putem încheia de aici, că biograful George Brancovici au avut ceva scop rezervat cu ele; el când a scris biografia fratelui său, acela erá mort, şi aşa s'a răzimat în stabilirea catalogului mitropoliţilor predecesori, numai pe spusele altora, fără controlă, şi pe memoria proprie, uşor şi adeseori înşelătoare.

George Brancovici când scrie, că *mitropolia?* din Enopolea, a fost transferată la Bălgrad sub Sava I. la 1600, zice, *că*[3] *aceasta transpunere e făptuită de Mihai Viteazul,* deci în punctul acesta, de minune consună manuscriptul lui George Brancovici, cu cele două crisoave[4] a lui Constantin Brâncovanul, liberate lui Atanasie mitropolitul Bălgradului, în 1698 şi 1700; unde se zice, că *Mihai e întemeetorul mitropoliei belgradene.*

---

[1] *Bunea* ier. 17, 19, 28, 29, 32, 33, v. c. 57, 58, 73—76 *Iorga* Sate 331.

[2] *Bunea* Sava 18, *Cipar* arhiv. 650. *„Speranţa“* 1869 pag. 151 *„Lumina“* 1874. Nr. 56; biografia a rămas numai în *ms.*

[3] *Mangra* 44, *Raici* „Speranţa“ Arad 1869 p. 151.

[4] Vezi *Cipar* arhiv. 453—456.

Dl «Iorga[1] ne atrage atenţiunea la o «*curiozitate*», cum o numeşte el însuş, cumcă actul de danie a lui Brâncoveanul din 1698, e copiat în «condica[2] brâncovenească», acolo în copie propoziţiunea, cu privire la întemeierea mitropoliei e altcum construată. În condică se ceteşte: «*făcută şi înălţată de un preasfântul şi de Dumnezeu alesul şi pomenitul părintele Sava Brancovici*».

La varianta aceasta prima oară a fost reflectat I. Petruţ † pred. Gheorge Bogdan Duică, când a disertat despre Sava Brancovici II. În actele originali lecţiunea e în cel din 1698 — *dintru a sa temelie este făcută şi înălţată de reposatul Mihaiu Voevod pe vremea, când a fost craiu într'aceea parte de loc*»; iară în actul din 1700 *stă* «*care dintru a sa temelie este făcută şi înălţată de reposatul Jo Mihaiui Vod.*[3]

Cum a ajuns în condica familiei Brâncoveanul, menţiunea de ctitoria lui Sava Brancovici mie nu îm dă mâna a o cerceta. Se va limpezì şi aceasta enigmă cu timpul. Acum ajunge atâta, că *Brancovici şi Brâncoveanul verosimil sunt ıude şi familia lui Mihai Viteazul încă e înrudită cu alui Brâncoveanul*[3], apoi după întemeierea mitropoliei[4] prin Mihaiu Eroul, între anii 1695—1699) deloc la început prin 1600, ori şi mai târziu 1607—1613, ajunge mitropolit Sava I. Adecă Sava I. e al doilea, ori al treilea, în seria titularilor mitropoliei nuoi a lui Mihai Viteazul şi aşa Sava I. Brancovici, ca unul ce a gubernat la început mitropolia, pe vremea când aceea se lupta încă cu durerile naşterei şi neajunsurile unui început — uşor a putut fi cvalificat de întemeietorul acelui scaun mitropolitan, mai vârtos, că putem admite că era şi ceva neam cu Mihai Viteazul şi cu Constantin Brâncoveanul.

Cumcă redactorul cronicei brâncovene, sub «părintele Sava Brancovici», nu a înţeles şi nu a putut înţelege pre Sava II Corenici, e preste toată îndoială, căci acest Sava II. nu a restaurat mitropolia cea în două rânduri devastată de turci şi tătari,[5] deşì

---

[1] Sate 345 nota 1. — [2] Ms. la arhivul statului din Bucureşti fol. 137.

[3] *A angra* 33—35.

[3] „Deoarece în diploma dela 1698 cuvintele *„răposatul Mihaiu Voivod pe vremea când a fost Domn în aceea parte de loc“* sunt un falsificat întrodus mai târziu în originalul, (aflător în arhiva muzeului Bruckenthal), ar fi motivată presupunerea, că nici în diploma edată de acelaş principe cu 2 ani mai târziu, nu poate să ocure la locul acesta numele lui *Mihaiu.* (N. R.)

[4] *Bunea* v. e. 66.

[5] *Bunea* Sava 73 după Benkő „Transilvania“ II. 257 şi Pokoly Joszef „Az erdélyi reformatus egyház története“ II, 248.

spre acest scop (?!) ostenise în două rânduri la ţarul Moscvei, de unde de sigur nu se va fi reîntors cu punga de să o bată vântul.

Înainte de a venì sârbii lui Cernovici, în Oradea mare întimpinăm episcop pe Efrem Beniamin [1] (sau Baniamin). Prin manifestul împărătesc din 4 Martie 1695, patriarhul Cernovici contopeşte în ierarhia sa privilegiată împreună cu alte [2] episcopii române independente şi episcopia Orăzii, alui Efrem şi îl institue de episcop pentru Oradea şi Agria.

După Efrem, la Oradea, a mai urmat un episcop, pe la 1710—13, îl chiema Petru Cristofor. Despre el ştim, că a sfinţit întru preot pre Ioan Pop, preot în Nyármos, cam prin anul 1712. Ni-o spune aceasta însuş Ioan Pop, la vizitaţia canonică din 1752, făcută de vicarul arhiereu român Melentie Kovács.

Cam pre timpul acesta 1710 şi probabil la stăruinţa lui Cristofor sau lăpădat de unire preoţii din ţinutul Beiuşului. Pentru convertirea cărora episcopul catolic nou denumit Emeric Csáky, înainte de a se întroniza trimite pe substitutul său, pe canonicul Mihai Kébell, în Mai 1711 «dar cu puţină consolaţie, pentrucă expresse s'au pronunţat, că până când nu vor căpăta poruncă dela Affatim (= Antim Jvireanul) episcopul grecesc (şi sismatic) din Muntenia, ca se remână în aceea credinţă, în carea erau pe timpul fericitului Benkovics Agoston, episcop orădan, la noi nu se vor pleca. Şi aşa şi acuma, care are câte două, care câte trei mueri. Se va vedea mai departe, ce voi putea isprăvì cu ei» —

[1] *Popoviciu* uniunea 225, 226 idem ist. bănat. 297, 298. *Velia* l. c. 106. *Szalay* László „A magyarországi szerb telepek". Pest 1861 pg.

[2] Caransebeşului şi a Timişorii. Aci a fost mitropolie din bătrâni; deci românească. Patriarhul sârbesc Arsen Ioanovici Şucabent recunoaşte aceasta. *Velia* 113. *Popoviciu* bănat 322, uniune 225, 228, Timişoara a stat în legătură cu mitropolia Severinului. Când fù cucerită Timişoara dela Turci la 1716 acolo a fost episcop român Ioanichie (Ion) Vladislavovici, el şi cu judele român al oraşului Ilie Muntean au mers în taină în castrele lui Eugen de Savoya şi le-a descris cetatea, drept ce turcii l-au băgat în temniţe. Când a întrat Eugen triumfător în cetate, pe episcop l-a distins. El a episcopit până pe la 1726. Nu a fost în legătură cu episcopul sârbesc al Timişorii-Enopolei (şi Lipovei). Isaia Diacovici denumit de patriarhul Cernovici, pentrucă episcopii sârbeşti ai Timişorii-Enopolei denumiţi de patriarh n'au rezidat în Timişoara o bună vreme, ci în Arad. Aşa: Diacovici, Martinoviciu 1710—1722, Ravaniciani 1722—1728, Ioanovici 1732. La Timişoara pare să fie primul episcop sârbesc Nic. Dimitrovici 1745, adecă cel ales la Verşeţ în 1726. Despre Vladislavlovici cnf. *Preyer* Monografi d. K. Tr. Temesvár. Preyer a fost primarul Timişorii, deci va fi avut bune date. *Foaia*

scrie Kébell la stăpânul său grof. Csáky. Pe Cristofor îl numeşte «Cristofor Péter *váradi* vladica».[3]

Trebue că Cristofor locuea în Oradea și nu era numai cu titula de episcop al Orăzii. Acest Cristofor nu ocure în albumul ierarhiei sârbeşti. Poate Cristofor e venit din Muntenia, de aceia zic preoţii, că să le deie poruncă mitropolitul Bucureştilor, că de care lege să se ţină.

Astfel de episcopi, cum se va vedea de loc, s'au mai furişat la Oradea, pe timpul stăpânirii turceşti.

După Cristofor numai vine altul să se aşeze în Oradea. Episcopul catolic începù a străluci prea tare decât să se mai afle niţică umbră şi pentru un episcop ortodox.

Pare că şi Cristofor numai ajutat de stările dezolate a răscoalei lui Rákoczy a cutezat să apostolească în şi în jurul Orăzii.

Reminiscenţile episcopatului vechiu român al Orăzii, viază până azi în episcopatul local român gr.-cath., în consistorul român ortodox din Varad-Velence înfiinţat la 1783[4] în vicariatul ortodox de acolo creat pe la 1753 şi în titulatura episcopatului din Arad, dar mai vârtos e viu episcopatul apus, în dorul credincioşilor numeroşi ai Bihorului, de a-l reactiva. Faxit Deus!

Înainte de Efrem la 1664, ne întâlnim în ţara lui Menumorut cu episcop; e mânat de patriarhia din Ţărigrad şi are «salvus conductus» şi dela marele vizir turcesc. Isvoarele despre scopul venirei lui numai atâta spun, că a venit să adune dăjdii de pe preoţi, juzi şi libertini. Dela fiecare poartă (= fum) câte 2 polture (= potore) dela biserică câte 4 florini cel puţin, dela preot

---

pentru mint. inim. liter. 1859, p. 107, *Pesty* Ször. Bársáy I. 355, *Baroti* Lajos dr. „adattár" Temesvár 1900, Y 120. Ioan *Ardelean* „istoricul episcopiilor nouă" Sibiiu 1901 p. 52, 53, *Popoviciu* bān. 297, 311, uniune 228.

Caransebeşul şi Lipova sunt curăţite de turci în 1691. În Caransebeş atunci se aflà un episcop Moisă, acesta se susţine şi sub nemţi în 1717. *Nilles* symbolae I. 446. Acesta e paralel cu cel aşezat de patriarhul: cu Ştibiţa, Gherasim Nic. Dimitrievici. *Popovici* bān. 323 „Foaia Diecezană". Caransebeş 1903, Nr. 50, p. 3. Caransebeşul aveà episcopie în veacul al XIII. zice Chengelaţ episcop sârbesc de Verşeţ 1853. *Păcăţan* I. c. 123 nota.

La Lipova ar fi fost episcop *deosebit (?)* de al ierarhiei sârbe, l-ar fi chemat Vichentie Ioanovici 1717—1726. In 1552 încă ar fi fost episcop la Lipova. Deci nu Sava 1605 e primul episcop lipovan. *Velia* 123—125. Oare acest Ioanovici din 1717 nu e identic cu cel *al Timişorii? Popovici* bān. 307, 322.

[3] *Bunyitay* l. c. 36, 62.

[4] Aici pg. 193, *Popovici* ban. 368, uniune 228.

2 fl. Dar de pe unii a tras şi 40 fl. Preoţii căsătoriţi a II. oară, ori să se despartă de mueri, ori să plătească 40 taleri în fiecare an, ori că să fie respopiţi. Pentru botez şi îngropare de fiecare caz să se plătească vlădicului 60 de bani. Cei-ce se divorţează, atât bărbatul, cât şi muerea să dee o amendă de câte 12 fl.

Episcopul e numit în izvoarele cari îi fac menţiunea «rácz lagyika», fără îndoială român a fost, căci altcum nu s'ar fi putut înţelege cu poporul a cărui pungă a dorit să o uşureze. «Rácz» îi zic de aceea, pentrucă slujia în limba medio-bulgară.

Oaspele nu a fost pretutindenea cu bere şi cu mâncare aşteptat. Jurul Élesd, Popmezeu şi Beiuş, l'au chiar gorgonit formal. În aceasta necuviinţă românii erau secundaţi şi de conlocuitorii unguri [1] sau poate că chiar aceştia vor fi aţîţat pe români, pentrucă pe aceea vreme calvinismul se popularizase binişor, tocmai întră românimea acestor ţinuturi, ca se necinstească pre vlădicul «drumeţ», cel-ce «vinea în numele Domnului», ca se păzască legea şi păzindu-o, pre cei-ce o calcă să-i calce cu «biruri şi alte birşaguri».

Pelângă tradiţiune, pelângă părerile ştientifice ale scriitorilor nostri vechi, pentru existinţa episcopiei orădane, sufragane mitropoliei de Alba-Iulia înainte de unire, mărturiseşte clasic *convingerea oficioasă* a bisericei unite de pe timpul guvernării popularului episcop Grigorie Maior.

La 1777 se face un *raport oficios* la congregaţia de propaganda fide în Roma, acel raport întitulat: «despre [2] origina, progresarea, întoarcerea românilor, a episcopilor lor, arhiepiscopilor şi mitropoliţilor» stărue întru reactivarea mitropoliei şi a înfiinţării de episcopate nuoi, spre acest scop se provoacă la multe de toate, trece departe preste limitele înguste observate la redactarea unui buletin oficios, înşiră episcopatele sufragane odinioară la scaunul de Alba *Carolina* (Iulia). În seria acestor sufragante, Oradea noastră are poziţia penultimă. Pentrucă după părerea mea *acestui document i-se cuvine coroana mărturiei clasice pentru existenţa episcopatului istoric orădan,* dăm aici în traducere şi în original textul ce ne priveşte:

[1] *Bunyitay* 31—34, după „Magyar Sion“ anul VI pag. 834—836.

[2] Cnf. aici pg. 239 la nota 1. *Jorga* „ist. liter. rom.“ vol. II. p. 177.

...«evident apare, cumcă scaunul acesta (adecă al Bălgradului) din bătrâni a fost metropolitan, şi până chiar la timpul primirii sfintei uniri cu romano-catolicii, a fost înzestrat şi s'a folosit de titule şi prerogative metropolitane şi că de acest scaun mitropolitan odinioară se ţineau ca sufraganeii mai multe episcopate, adecă a Vadului, Maramurăşului, Silvaşului, *Orăzii* şi apoi a Munkácsului,... luculentissime constat, sedem ipsam antiquitus fuisse Metropolitanam, atque ad ipsa usque assumptae cum Catholicis Unionis Sacrae tempora, Titululis et Praerogativis, Metropolitanis ornatam usamque fuisse, ac plures Episcopatus, Vadensem nimirum, Maramorosiensem, Silvasiensem, *Varadinensem,* et subinde Munkácsiensem eidem Metropolitanae Sedi Suffraganeos quondam fuisse».

În studiul de faţă, cu compararea şi combinarea titulelor istorice, a mitropoliţilor de Bălgrad, nu s'a dovedit existenţa faptică a vechei episcopie de Oradea, dar credem că s'a contribuit eficient, la răsturnarea acelei supoziţiuni nuoi că, în Oradea «nu a putut fi sediu episcopesc român».

Şi azi suntem tot acolo unde au fost scriitorii mai vechi, ba cu un popas mai aproape de revelaţiunea adevărului. Bătrânii puteau zice, ba că a fost, ba că n'a fost episcopie orădană; noi trebue se zicem, că nu se poate să nu fie fost pre vremi «cortul mărturii ortodoxe», în cetatea unui sfânt Ladislau.

Istoricul modern care, nu află încă episcopia Orăzii, nu de aceea nu o află, pentrucă nu a fost, ci pentrucă zace ascunsă.

Istoria ulterioară, carea va căuta şi alte ascunzişuri, va da preste urmele ori cărui aşezământ, public ce a trebuit să fi fost.

Gruia.

PREDICĂ.

La Dumineca 24 după Rusalii.

Ce'mi zici bun? Nimenea nu este bun, fără numai unul Dumnezeu.
Toate câte le ai vinde-le, şi le împarte săracilor, şi vei avea comoară în ceriu, şi vin-o urmează mie. (Luc. c. 18).

Iubiţi Creştini!

Toată Scriptura Testamentului Nou ne vorbeşte despre Mântuitorul nostru Iisus Christos. Într'ânsa aflăm descrise şi expuse toate minunile şi faptele Domnului. Dintr'ânsa scoatem învăţăturile cele sfinte şi dătătoare de viaţă. Sfânta noastră maică, biserica, în Dumineci şi sărbători ne aduce

aminte de mântuirea adusă nouă prin Fiiul lui Dumnezeu. La sfânta slujbă ni se cetesc părţi alese din apostol şi sfânta evangelie. Prin aceasta ni se împrospetează în mintea noastră şi în sufletul nostru bunătatea şi darurile cele nemărginite cari le-am primit dela Dumnezeu. Ni se arată cărările pe cari să umblăm, şi poruncile cari avem să le plinim, de bună voie şi cu credinţă adevărată, ca să putem deveni creştini desăvârşiţi, fii vrednici ai lui Dumnezeu.

În sfânta Evangelie de azi, se istoriseşte întâmplarea cu un tinăr evreu bogat, carele se apropiase de Mântuitorul, ca să-l întrebe asupra cărării carea duce la împărăţia cerurilor. Dânsul agrăieşte pe învăţătorul cu cuvintele obicinuite pe atunci: „Învăţătorule bune". Învăţătorul respinge aceasta agrăire; zicând: „numai unul Dumnezeu este bun".

Tinărul ştia legea; se ţinea pe sine de un adevărat plinitor al legii jidoveşti. Avea însă şi credinţa aceea, că poate să mai fie vre-o poruncă ori vre-o lege, pe carea el să nu o cunoască, şi poate că tocmai împlinirea acestei porunci necunoscute l-ar face nesmintit părtaş de fericire, de împărăţia ceriurilor. La întrebarea sa, tinărul capătă răspunsul, să plinească poruncile. Când dânsul apoi susţine: „Aceste toate le-am păzit din tinereţele mele". Domnul îi zice: Încă una-ţi lipseşte; toate câte le ai vinde-le şi le împarte săracilor, şi vei avea comoară în ceriu. Răspunsul său, mai bine zis, sfatul acesta, de un cuprins atât de minunat şi frumos, pe evreul bogat l-a întristat. Dânsul aşa ceva nu aşteptase, aşa ceva nici nu şi-a putut închipui. Fără a mai vorbi Domnului, a plecat întristat. Văzând aceasta, Mântuitorul nostru, prin o asemănare foarte frumoasă, spune învăţăceilor săi şi poporului adunat în jurul lui, că cel care-şi leagă inima sa de avutul său pământesc şi averea sa o iubeşte mai mult decât pe Dumnezeu, acela nu poate întra în fericirea cea vecinică, în împărăţia lui Dumnezeu.

Iată, Iubiţilor, pe scurt cuprinsul sfintei evangelii de azi. De ne cugetăm acum asupra acestui cuprins, găsim că sunt o mulţime de învăţături alese într'ânsul. Îndeosebi însă două învăţături sunt foarte însemnate. Mântuitorul ne spune; 1. că numai unul Dumnezeu e bun. 2. Cel care se leagă mai mult de averile sale decât de Dumnezeu, acela nu va putea fi părtaş fericirei şi împărăţiei ceriurilor.

I.

„Ce-mi zici bun; nimeni nu e bun, fără numai unul Dumnezeu" zice Domnul nostru „Iisus Christos". Invăţătorul învăţătorilor respinge numirea de „bun" dela sine, zicând: numai Dumnezeu e bun. Da, iubiţilor! Fiiul ne învaţă că Dumnezeu tatăl e atot bun. El e atot bun după fiinţa sa nemărginită, e atot bun ca ziditor al lumii. Atotbunătatea sa, şi-a arătat-o la facerea lumii şi a omului. Când a zidit lumea, cu toate celece sunt într'ânsa, *toate le-a făcut bune*. Dela dânsul şi din mânile lui, ca dela o fiinţă nemărginit de bună, nimic rău nu a putut eşi. Sfânta scriptură ne spune (I. Moisi 121) „Şi Dumnezeu se uită la toate câte făcù, şi iată

erau bune foarte". Tocmai la facere a înzestrat toată natura creată cu darurile sale cele bune, ca să poată avea un trai, o existenţă bună şi îndestulită.

Cu toţii ştim că omul a fost aşezat în fericire şi îndestulire, dar el de bună voie s'a întors dela adevăr şi dreptate, şi a căzut în păcat. Ca pedeapsă a fost scos din raiul fericirei şi îndestulirei; şi vrednic era să rămână în pedeapsa aceasta pentru vecinicie. Creatorul cel atot bun în bunătatea sa cea nemărginită, nu-l lasă pe om perzării, ci îndată după cădere îi arată, ba chiar îi dă nădejdea mântuirii din păcat. La creare i-a dat Dumnezeu omului minte şi voinţă, ca să poată cunoaşte şi alege între bine şi rău. Dat i-a fost să poată cunoaşte pe Dumnezeu, să i se închine lui, şi să-i mulţămească pentru toate bunătăţile primite. Dar ce ne spune Scriptura? Omul nu se apropie de Dumnezeu, ci cu voia se întoarce dela făcătorul său, dela Tatăl cel atot bun, şi se închină la idoli. Iată ce ne spune Scriptura (Romani 1, 21, 25): „Cunoscând oamenii pe Dumnezeu, nu ca pe Dumnezeu l-au mărit, nici i-au mulţămit, ci s'au făcut îndărătnici întru cugetele sale, şi şi-au întunecat inima lor cea neînţelegătoare... Au mutat adevărul lui Dumnezeu întru minciună şi au cinstit şi au slujit făpturii mai vârtos decât făcătorului". Dupăce oamenii s'au depărtat astfel de Dumnezeu, şi veacuri dearândul s'au cufundat tot mai mult în noianul păcatelor lor, iarăş vine cel atot bun şi le dă scăpare. Le trimite oameni aleşi, proroci şi învăţători, cari să arete cărările cari duc spre Domnul. Le dă darurile milei sale bogate, şi la urmă dă chiar pe unicul său Fiiu, ca să mântuiască lumea. Iată ce ne spune dl nostru Iisus Christos prin rostul evangelistului Ioan (3, 16, 17) „Aşa a iubit Dumnezeu lumea, încât şi pe Fiiul său cel unul născut l-a dat, ca tot celce crede întru dânsul, să nu piară ci să aibă viaţă de veci. Că nu a trimis Dumnezeu pe Fiiul său în lume ca să judece lumea, ci să se mântuiască lumea prin el." Au nu sunt toate aceste dovezi despre bunătatea lui Dumnezeu?

Istoria tuturor popoarelor ne arată credinţa lor în bunătatea lui Dumnezeu. Toate popoarele îl recunosc ca izvorul vieţii şi existenţei, izvorul a tot binelui, a luminei, a păcii, a mângăierii, a îndurărilor. — Insuş mersul vieţii noastre sufleteşti ne dovedeşte atot bunătatea lui Dumnezeu. Au nu fiecare dintre oameni recunoaşte că are minte şi voinţă. Ba da! Deci fiecare trebue să-şi înteţească puterile sale şi sigur va afla calea de a se apropia de cărările bune şi adevărate, îşi va putea sfinţi fiinţa şi voinţa sa şi va afla izvorul binelui şi îndestulirei. Cunoştinţa noastră ne mână spre Dumnezeu. La dânsul căutăm scăpare, la dânsul adăpost. Ori de am făcut bine, ori de am făcut rău, de dânsul ne apropiem, aşteptând răsplată ori iertare. Când am greşit şi am căzut în fărădelegi şi oamenii ne urăsc, ne pismuiesc, ne despreţuiesc şi nu vreau să ne ierte, noi dela dânsul cerşim iertare şi îndurare, căci sufletul nostru ne spune, că „el e Dumnezeul milelor şi al îndurărilor".

Viaţa de toate zilele încă e o dovadă despre credinţa tuturor oamenilor în bunătatea lui Dumnezeu. De-le ar lipsì oamenilor aceasta credinţă, toţi ar trebuì să desnădăjduiască, să despereze. Căci fiecare om trebue să mărturisească zilnic, că voinţa lui e slabă, şi ispitele zilei sunt mari. Fiecare trebue să mărturisească că firea lui e slabă şi nu are aceea tărie sufletească ca să încunjure ispitele, şi să se ferească de dânsele. Pe om doar zilnic îl ispiteşte chiar propria lui voinţă şi înclinările firei lui; zilnic greşeşte şi păcătueşte omul urmând momelilor atrăgătoare. *De nu ar crede în bunătatea lui Dumnezeu, de mult s'ar fi perdut ori-ce nădejde de îndreptare; de mult s'ar fi clătinat, poate s'ar şi fi resturnat toată rânduiala societăţii omeneşti cu toate legile ei.*

Pentru îndreptarea omului şi pentru mântuirea lui, a dat Dumnezeu biserica; şi pe lângă poruncile date s'au instituit în dânsa darurile şi tainele sfinte, cari primindu-le omul cu vrednicie, poate să se apropie de Tatăl cel atot bun. Din atotbunătatea lui stau legile cele vecinice, cari susţin ceriul şi pământul şi după cari să stăpânesc ţări şi împărăţii.

Dar oare natura întreagă cu toate roadele şi frumseţile ei, nu este şi ea un dar al bunătăţii lui Dumnezeu? Nu el dă viaţă şi creştere, începând dela firicelul de iarbă, până la făptura cea mai aleasă, la om? Ce ne spune apostolul (1 Cor. 37) „Nici cel-ce sădeşte este ceva, nici cel-ce udă, ci Dumnezeu cel-ce dă creştere“. Au nu ne spune Mântuitorul nostru, că Dumnezeu poartă grije de toate ale noastre: iară ai voştri şi perii capului sunt număraţi, (Matei 10) şi iarăş: deci dacă iarba câmpului carea astăzi este, şi mâne să aruncă în cuptor, Dumnezeu aşa o îmbracă, au nu cu mult mai vârtos pe voi puţin credincioşilor.

Iubiţilor Creştini! Tot binele ce-l vede ochiul nostru, pe seninul bolţii cereşti şi sub înălţimile ceriului albastru, e o dovadă despre bunătatea lui Dumnezeu! Au nu pune omul la toate lucrurile sale încrederea deplină numai în bunătatea lui Dumnezeu, trecând şi călcând peste toate legile şi instituţiunile s'au rânduelile omeneşti? Sămânătorul în vremuri grele şi de restrişte, au nu trecând peste legile omeneşti, samănă sămânţa în toamnă, şi cu nădejde şi încredere în bunătatea lui Dumnezeu aşteaptă rodul? Cu nădejde în bunătatea lui Dumnezeu începe zidarul casa; să coboară băieşul în baia întunecoasă; pleacă năierul pe întinsul mării adânci! Cu nădejde în bunătatea lui Dumnezeu îşi creşte mama pruncul; cere preotul la altar mila cerească pentru credincioşii săi; cu nădejde în bunătatea lui Dumnezeu cârmuiesc împăraţii ţerile şi împărăţiile; cu nădejde în bunătatea lui Dumnezeu aşteptăm şi noi fericirea vecinică.

Această bunătate nemărginită a lui Dumnezeu, trebue să o avem noi totdeauna înaintea ochilor noştri, iubiţilor mei. Să o mărturisim cu credinţă vie, cu suflet curat, în toată vremea şi în tot ceasul. Să nu fie şi mărturisirea noastră, ca aceea a tinărului, numai cu gura. Departe era de inima lui mărturisirea adevărată. El numai după obiceiul vremurilor de atunci, zice „învăţătorule bune“. Jidovii aveau obiceiul de a da maima-

rilor lor şi învăţaţilor lor, dela cari voiau să aibă ceva, fel de fel de titule măgulitoare. O datină slabă, carea şi azi stăpâneşte pe foarte mulţi oameni slabi de fire. Prin agrăirea sa tinărul a crezut că să va apropia mai cu deadinsul de Domnul nostru Iisus Christos, a crezut că mai de grabă va ajunge să ştie învăţătura carea să-i aducă lui folos, adecă să-i aducă fericirea. Invăţătorul adevărat însă, a văzut, a pătruns în sufletul şi inima tinărului. A văzut deşertăciunea inimei lui, cum vede şi pătrunde şi în toate ale noastre şi a respins vorbele goale, cerând dreptate şi credinţă adevărată şi bună, nu ca cea a fariseilor şi cărturarilor sei. Cere mărturisirea cu inima, cu cugetul, cu suflet curat, cu credinţă vie şi adevărată; *că numai unul Dumnezeu e bun.*

II.

Cugetându-ne iarăş la tinărul acesta, vedem că el e încrezut şi preocupat de virtuţile sale. Venind el păşeste înaintea învăţătorului cu oareş-care îndrăsneală. Aşteaptă răspunsul. L-a primit, e desamăgit şi pleacă întristat. Da, el pleacă, Iubiţilor! căci dânsul încrezut fiind numai în plinirea pe faţă a legii, chiar baza clădirii vieţii cereşti era slabă. — Ii lipsiau chiar virtuţile adevărate, căci virtuţile cu cari să lăuda a le avea erau false, erau numai la aparenţă. Rădăcina lor nu era într'o inimă credincioasă şi nobilă, ci în fala şi ambiţia lumească. Pentru lauda lumii le-a săvârşit. Era o prăpastie mare între ştiinţa poruncilor, şi plinirea curată şi adevărată a lor. Pentru mărirea deşartă lumească a plinit el legea, şi prescriptele, cum fac cei mulţi din zilele noastre.

Nime nu poate zice că el nu a plinit legea. Când zice, că e plinitor al legii, Mântuitorul nu i-o trage la îndoială, nici nu respinge zisele lui. Dar îi arată că plinirea poruncilor aşa cum a făcut-o până acuma, nu corespunde, căci a fost lipsită de iubirea adevărată, şi de duhul curăţeniei inimii. Ii arată că dreptatea lui şi a fariseilor este tocmai împrotiva dreptăţii învăţate şi cerute de Domnul. Dreptatea Domnului, cere ca omul să fie lipsit de patimi şi plăceri lumeşti.

In acest tinăr, Iubiţi creştini, ni să prezintă icoană clară a omului bogat, care are încât-va şi sentimente bune, dar inima lui să leagă îndeosebi de comoara lui pământească. El să înduplecă a jerfi şi pe altarul Domnului, pentrucă are de unde; dar vrea să-i rămână şi lui din belşug, ca să se poată veseli şi desfăta în lumea aceasta. Porunca scrisă o plineşte, pe faţă s'ar vedeà să ajungă şi în împărăţia ceriurilor, dar nu se poate ridica la deplinătate morală, căci sufletul lui nu se poate deslega de plăcerile pământeşti. Il stăpâneşte „duhul vremii de acum», şi nu are îndrăsneală să se despartă de averea lui. Ie frică că dimpreună cu averile lui să duc toate plăcerile şi bucuriile avute. E convins că dimpreună cu bogăţiile să duce şi mărirea şi cinstea deşartă clădite pe acele, căci oamenii slabi cinstesc numai pe cel bogat şi temut. Iisus Christos, nu-i porunceşte, să se despartă de averile sale, ci blând îi zice: „De vreai să fi desevârşit“ sau *„Încă una îţi lipseşte „vinde averile tale“.* Cu alte cuvinte:

„ca să ajungi la fericire, la împărăţia cerească, să cere să plineşti legea în mod desăvârşit; fi curat şi liber de egoism, nici chiar umbra plăcerii sau a patimii să nu cadă pe tine". Tinărul ştia bine poruncile legii, dar în sufletul lui avea o nesiguritate, o îndoială în privinţa valorii legii. Sufletul lui pare că îi spunea, că încă nu a făcut totul pentru fericirea sa. Simţia că este încă ceva, ce nu e legat şi ce nu leagă pe om de lumea aceasta. O deplinătate morală ideală. Dar la priceperea adevărată, nu s'a putut ridica, căci grija lumii, a averii sale îl ţinea legat. „Unde era tesaurul lui, acolo era şi inima lui". (Matei 6, 21). In sufletul lui încă nu a pătruns cuvintele Mântuitorului „Ci vă adunaţi comoară în cer, unde nici rugina, nici moliile nu o strică, unde furii nu o sapă, nici o fură. (Matei 6, 20).

Pentru un astfel de om, bogăţia în loc să-i fie un mijloc pentru a dovedì adevăratul sentiment al dragostei creştineşti, ea devine pedecă, pentru mântuirea sufletului lui. Când e îndrumat la idealul cel mai înalt, el să opreşte şi stă pe loc. E prea înalt idealul modestiei, iubirei de aproapelui şi a îndestulirei creştineşti pentru omul bogat şi egoist. E prea greu să ai suflet şi gânduri nobile, când te legi numai de averi pământeşti. Să nu uităm, că săracul îndestulit, e fericit, iar bogatul neîndestulit, nu-şi află fericirea în veci.

Dela tinărul evreu să învăţăm, că numai plinirea poruncilor, fără duhul creştinesc, 'naintea bunătăţii lui Dumnezeu, nu ne ajută mult, ba poate chiar nimic. Deşì Dumnezeu e atot bun, el e aspru cu cei păcătoşi, blând cu cei buni; cere mult dela cel vârtos, şi e îndelung răbdător cu celce să pocăieşte; pe cei drepţi îi miluieşte, pe cei păcătoşi îi chiamă la mântuire. Dacă voim să fim părtaşi de fericire, nu e permis să ne legăm cu totdeadinsul de ceva lumesc şi trecător. De voim să învăţăm pe alţii cărările Dlui, să umblăm mai întâi noi pe ele. Să ne aducem aminte că toate averile, avuţiile şi tesaurele noastre, ne sunt oareşicum date numai spre chivernisire dreaptă, cât trăim pe acest pământ. In viaţa viitoare vom da samă despre administrarea lor. Din ele nu vom duce nimic cu noi. Chivernisirea dreaptă a lor ne va aduce tesaure şi bogăţii în cer. Preţul acestor bogăţii va fi vecinic şi netrecător, valoarea lor va fi neschimbabilă. Precum averea nu a ajutat tinărului din evangelie la fericire, asemenea nu ajută ea tuturor acelora, cari sunt ca şi dânsul.

Prin sfatul dat tinărului, Mântuitorul nostru, nu combate posedarea averilor lumeşti, ci voieşte să arete că averile încă sunt un mijloc bun pentru ajungerea fericirei. Omul se folosască averea, pentru binele şi fericirea sufletului său. Să împărţească milă cu suflet curat, din iubire creştinească faţă de aproapele şi nu cu dorul ascuns de a fi lăudat şi mărit de oameni şi cu intenţiunea de a'şi câştiga oameni supuşi şi deobligaţi.

Când împărţim milă, să nu aşteptăm ca săracul cu umilinţă, cu supunere, cu dejosire să-şi întindă mâna sa după mila noastră aruncată. Aceasta nu e milă, ci e dejosire şi batjocură. Mila aceasta vatămă şi doare pe cel sărac. Dela Domnul am luat, în numele lui să dăm. Averile

noastre pământeşti, le-am putea foarte bine asemăna, cu neşte decoraţii mai mult sau mai puţin valoroase ale vieţii acesteia pământeşti. Le purtăm şi grijim cât trăim; la marginea mormântului ele ne părăsesc cu necredinţă, trecând în mânile altor muritori. *Să nu ne legăm deci orbeşte numai de câştigarea averilor, căci nu bogaţii sunt fericiţi, ci cei fericiţi sunt bogaţi.* Creştinul adevărat când posede averi, trebue să se înveţe a să lipsì de ele; când e în noroc şi bucurie să-şi aducă aminte de zile de întristare şi durere. Celce va da toate pentru Domnul, va câştiga toate întru Domnul.

Luând pildă din sf. evangelie de azi, să urmăm iubiţilor sfaturile şi învăţăturile Mântuitorului nostru. Acum în zilele postului naşterii Domnului, să lăpădăm cele lumeşti, să urmăm lui, şi vom primì împărăţia ceriurilor, dela Tatăl cel ce este „bun şi iubitor de oameni Dumnezeu", acum şi pururea şi în vecii vecilor Amin.

Prof. Dr. A. Crăciunescu.

MIŞCAREA LITERARĂ.

Cărţile rituale în limba rumânească: „Cantorul bisericesc". Din zelul şi interesul viu pentru cultul religios, d. George Bujigan învăţător în Deliblat, cu binecuvântarea Veneratului Consistor din Caransebeş, a dat în mâna cantorilor bisericii o noauă carte rituală cu titlul de mai sus.

Apărut în tipografia lui George Nichin din Arad, tipărit frumos şi legibil pe 444 de pag., pe hârtie bună şi cu litere străbune în coloare roşie şi neagră, «Cantorul bisericesc» are următorul cuprins:

I. Dela pag. 5—110: Seria celor opt Vecernii de Sâmbătă sara pe cele opt glasuri; Utrenia Duminecilor pe cele opt glasuri; rânduiala sf. Liturgii şi Podobiile celor opt glasuri.

Toate rânduielile şi cântările acestea, cu cetirile dela Vecernie şi dela Utrenie, însoţite de prescrieri tipiconale corăspunzătoare, se aflã în Octoihul cel mic. Deosebire între Octoihul mic şi între «Cantorul bisericesc» există — în grupa aceasta — numai cu privire la sistemul aranjerii Vecerniilor şi al Utreniilor celor opt glasuri: Pecând adecă în Octoih, după Vecernia unui glas urmează Utrenia aceluiaş glas, cum după acest sistem, rânduielile acestea ale cultului sunt aranjate în toate cărţile noastre rituale, — pe atunci în «Cantorul bisericesc», una după alta urmează cele opt Vecernii şi apoi cele opt Utrenii ale celor opt glasuri, la tot cazul o abatere aceasta dela sistemul de aranjeare *uniform* şi unic *raţional*, cum îl aflăm în toate cărţile de strană ale bisericii noastre.

II. Dela pag. 111—272 «Cantorul bisericesc» cuprinde Rânduiala Vecerniei şi a Utreniei la sărbătorile mineale de preste an.

Din cauza mulţimii materialului, neputând reproduce tot ce se cuprinde în Mineie la practica cultului sărbătorilor de preste tot anul, «Can-

torul bisericesc», spre delăturarea acestui neajuns, îndrumă pe cântăreţ la cele cuprinse în întregime la Mineiu.

III. Dela pag. 272—320, cuprinsul «Cantorului bis.» se referă la rânduielile cultului în sărbători şi în zilele mai însemnate ale Triodului, cum sunt: Privegherea de Mercuri şi de Vineri sara în săptămâna a cincea din postul mare; rânduielile cultului din Dumineca Floriilor şi cele de Joi, Vineri şi Sâmbătă în săptămâna sfintelor patimi.

Şi la aceste cazuri liturgice, «Cantorul bisericesc» îndrumă adese la cuprinsul Triodului, unde, în întregime şi în ordine bună, din zi în zi şi din stadiu în stadiu se găsesc toate rânduielile cultului din postul cel mare însoţite de tipicul lor.

IV. Dela pag. 321—356, «Cant. bis.» reproduce din Pentecostar: Rânduielile cultului din ziua Paştilor, din Dumineca Tomii, dela Inălţarea Domnului, din Dumineca Rosaliilor şi din Dumineca tuturor Sfinţilor; fireşte, iarăş în măsură necomplectă şi cu îndrumări la Pentecostar, unde toate să găsesc în măsură deplină, în rând bun, cu prescrieri tipiconale exacte şi pentru toate zilele «*Cincizăcimei*».

V. Urmează apoi, dela pag. 356—397 alte rânduieli ale cultului, precum: la ziua naşterii împăratului-rege; la cununii, la înmormântări, la parastas, la chemarea sfântului Duh ş. a. În fine: Troparele şi Condacele de obşte ale sfinţilor, ale Triodului şi ale Pentecostarului. Toate acestea sunt reproduse din cărţile rituale, cărora aparţin. — Dela pag. 398—438 urmează «*Tipicul bisericii ortodoxe orientale*». Despre acest tipic, «*Cetețul*», în Nr. 40 al «*Foaiei diecezane*» din Caransebeş face o *dare de samă* minuţioasă, înregistrând conştienţios şi cu deosebită competenţă unele scăderi şi inexactităţi cari se găsesc în acest tipic; de aceea mă cred dispenzat a mai reflecta şi eu la cele cuprinse în acest tipic.

Din cele premise reiesă: că dl George Buzigan, cu dragoste şi cu mult zel a cercetat şi a confruntat multe dintre cărţile sfinte ale cultului bisericii noastre, a ales şi a cules din toate ceeace a crezut mai de lipsă unui cântăreţ de strană, a aranjat materialul cules cum s'a arătat în cele premerse şi, cu aprobarea autorităţii bisericeşti a tipărit această carte *nouă* rituală. Din toate punctele acestea de vedere, autorul «*Cantorului bisericesc*» poate avea deplină mulţămire sufletească, căci, problema ce şi-a impus, o a deslegat conştienţios cum a ştiut mai bine.

Cum se va validita această carte *nouă* rituală alăturea cu cărţile de strană cele mari: *complecte în cuprins*, *aranjate* după un sistem *uniform* singur *raţional*, aceasta se va putea constata prin însăş *practica* la strană. În practică însă, *lucrarea la strană* este mai *simplă*, mai *uşoară* şi mai sigură atunci, când cantorul şi cetețul, la deosebitele cazuri liturgice, toate cele prescrisă de tipic, în ordinea lor şi în deplină măsură le poate avea în *una* carte şi nu în două s'au mai multe; iar *deplinătatea* aceasta a cuprinsului, singur numai în *cărţile rituale de strană* o putem afla; căci precum un uriaş nu poate încăpea în haina unui pitic, tot aşa: comoara

cea mare de *cântări*, de *cetiri* şi de prescrieri tipiconale aflătoare în cărţile rituale de strană, nu poate încăpea în cadrul îngust al unei cărţi cum este «*Cantorul bisericesc*». Urmarea firească a întroducerii «Cantorului bisericesc» la strană este şi aceea, că cărţile manuale: Octoihul mic şi Ceaslovul devin prin aceasta de prisos.

Alăturea cu observările făcute până aci «Cantorului bis.», chiar din incidentul apariţiunei acestei cărţi, de sine se impun unele întrebări serioase, întrebări principiale de interes general în domeniul cultului religios, că adecă: este bine oare şi este conzult a se *diviza* şi a se *fragmenta* cuprinsul bogat al cărţilor rituale spre a se concentra în *una* carte, cum se încearcă această concentrare în «Cantorul bisericesc»? că oare, prin atare încercare, nu cumva — involuntar — să face deodată şi începutul *reformării* cărţilor noastre rituale?

Tot aşa de îndreptăţită cred a fi şi constatarea: că, decând spre bucuria întregului neam românesc, cărţile sfinte ale cultului religios să tipăresc cu litere străbune, de atunci, spre paguba simţită a *cultivării uniforme* a limbii poporului, *unitatea limbei liturgice* mult şi în multe privinţe a suferit şi sufere; căci, ce vedem în cărţile rituale din nou tipărite în diferitele centre ale bisericii? Vedem: că una este limba liturgică la Bucureşti, alta la Sibiiu, alta la Cernăuţ, alta şi mai avântată, deodată însă şi cea mai depărtată de limba şi de înţelegerea poporului, — la Blaj. În situaţiunea aceasta îi vine omului a crede: că cu limba liturgică ne aflăm pe drumul ce duce spre Babilon. Chiar şi formele exterioare ale cultului mult au perdut în timpul mai nou din simplitatea, din seriositatea şi din demnitatea lor genuină.

Atari chestiuni şi întrebări importante însă, nu cantorii sunt chemaţi a le resolvì, a le descurca şi a le îndrepta spre bine, ci însuş autorităţile bisericeşti cele mai înalte: Preaveneratele Consistorii metropolitane, iar în locul prim, Preasfinţitele sinoade arhiereşti. *D. Cunţanu.*

Isus Christos şi vieaţa modernă. Conferinţe pentru inteligenţi de *Dr. Ottocar Prohászka*, traducere făcută cu autorisarea autorului de *Dr. Ilie Dăianu*. Preţul 1 cor. 50 + 15 fil porto, pp. 121.

Într'un mănunchiu de opt conferinţe, pe cari autorul — pe atunci profesor universitar, azi episcop rom.-cat. de Alba-Regală — le-a ţinut în biserica universităţii din Budapesta, se dovedeşte cu multă măiestrie puterea intrinsecă de adevăr şi valoare practică a evangeliei creştine pentru trebuinţele vieţii moderne. Pretutindenea simţim glasul călduros şi plin de iubire al unei conştiinţe pătrunsă de sublimitatea adevărului creştin, pe care ar vrea să-l vadă întrupat în sufletul şi în vieaţa tuturora, căci numai acel adevăr este în stare să aducă «renaşterea omului celui nou» şi vieaţa charului dumnezeiesc. «Om nu se poate crea, decât cu *suflet* şi *inspiraţiune*, cum a creat oarecând însuşi D-zeu: «a suflat suflet de vieaţă»; puterea de renaştere a omului nu poate fi decât o putere morală, al cărei

izvor însuşi D-zeu îl face să răsară întru noi». Oricine se poate convinge despre puterea acelui adevăr, căci el este o faptă vie şi de vieaţă dătătoare. Superioritatea idealelor vieţii creştineşti o dovedeşte autorul prin o expunere curgătoare şi vioaie, bogată în idei şi observaţii psichologice fine, împodobită cu icoane şi asămănări frumoase, întreţăsută cu citate potrivite din sf. Scriptură, din părinţii bis. şi din diferiţi scriitori moderni. Dovezile se adresează raţiunii şi inimii deopotrivă, pentru a conduce la Dumnezeu pe *omul întreg* — prin credinţă şi iubire, prin convingerea minţii şi prin sfinţenia voinţii. Caracterul confesional iese la iveală numai în câteva locuri. — Traducerea e făcută într'o limbă românească frumoasă şi aleasă; simţeşti o adevărată recreare sufletească cetindu-o. Recomand cu căldură, nu numai preoţilor, ci mai ales mirenilor nostrii, această frumoasă *scriere de evangelizare modernă.* *N. B.*

Preoţimea română în veacul al XVIII-lea. Sibiiu, 1907, pp. 22. Este o mică retipărire din «Tel. Rom.», în care un sârguincios tinăr al nostru, absolventul de teologie *Ştefan Hărăguş,* construeşte, cu destulă intuiţie istorică, icoana preoţimii acelui timp de grea încercare pentru păstrarea ortodoxiei, când biserica noastră 83 de ani n'a avut arhiereu şi când proselitismul altora nu cunoştea margini.

Epoca colonizării Saşilor în Ardeal. Retipărire din «Răvaşul». Cluj, 1907. Pe 20 pg. autorul ne arată stadiile, prin cari a trecut cucerirea succesivă a Ungurilor, până ce s'au înstăpânit asupra tuturor acelor părţi ale ţării, cari erau locuite de Români. La obiectul indicat în titlul lucrării, autorul revine numai la sfârşit, credem deci, că continuarea acestui interesant studiu — va urma.

Recăsătorirea preoţilor. Incercare de *Mariu Teodorian,* advocat. Buc. 1907. pp. 47. Autorul acestei broşuri, scriitor cunoscut pe terenul dreptului bisericesc, combate părerile ep. Dr. Nicodim Milaş şi ale prof. Dr. Vasile Găina, cari s'au pronunţat în favorul căsătoriei a doua a preoţilor.— In Nrul 11 al «Candelei» se începe publicarea unui articol, în care prof. *Dr. Emilian Voiutschi* de asemenea combate recăsătorirea preoţilor. Având de gând să revenim la aceasta discuţie mai pe larg, deocamdată ne mărginim a înregistra numai aceste publicaţii contrare căsătoriei a doua a preoţilor.

Propovedanii la îngropăciunea oamenilor morţi, culese de *Petru Maior* de Dicio-Sân-Mărtin, paroh Sas-Reghinului etc. edate acum întâia dată cu litere latineşti după ediţia din Buda dela 1809 de *Dr. Elie Dăianu,* paroh şi protopop. Cluj 1906. Preţul 4 cor. + 20 fil. porto.

Noua lege şcolară. Articolul de lege XXVII din 1907 referitor la raporturile de drept ale şcoalelor nesusţinute de stat şi la competinţele învăţătorilor aplicaţi la aceste şcoale. Traducere de *Lazar Triteanu,* ref. şcol. Sibiiu 1907. Preţul 1 cor. 20 bani.

***Anuarul** X al societăţii pentru fond de teatru român pe a. 1905/6.*

INFORMAŢIUNI.

*Sf. **Sinod*** al bisericii autocefale ortodoxe române s'a deschis, cu solemnitatea obicinuită, la 25 Oct. în sesiunea sa de toamnă. După deschidere P. S. arhiereul *Sofronie Craioveanul* a făcut propunerea să se serbeze în ziua de 30 Ianuarie anul 1908 în întreaga biserică ortodoxă a regatului împlinirea alor 15 veacuri dela moartea sf. Ioan Gură de aur, desfăşurând pe scurt şi modalităţile acelei sărbări. Ce hotărîre a luat sf. Sinod în legătură cu aceea propunere, n'am putut afla până acum. Serbările proiectate în Roma, din acelaş incident, pe ziua de 13 Noemvrie a. c., s'au amânat pe 27 Ianuarie anul 1908, în care zi se împlinesc 1470 de ani, de când moaştele sfântului au fost transportate în triumf la Constantinopol, unde au fost aşezate în biserica sf. apostoli.

În biserica ortodoxă din Rusia iarăşi s'a pus la ordinea zilei chestiunea modificării calendarului vechiu. Începuturile lucrării de modificare le făcuse însuşi ţarul în anul 1901, când a ales o comisie constătătoare din câţi-va membrii ai academiei de ştiinţe din Petersburg, cari în frunte cu presidentul academiei, marele principe Constantin Constantinovici, aveau să studieze chestiunea. Rezultatul ştudiilor acelei comisiun i a fost împărtăşit guvernului, care la rândul său l-a înaintat sf. Sinod spre decisiune finală. Se scrie, că sf. Sinod şi-a dat aprobarea şi astfel dela 1 Martie 1908 în Rusia se va calcula timpul după calendarul gregorian.

*Sf. **Sinod*** al bisericii ortodoxe ruseşti a încredinţat o comisie cu studiarea chestiunii divorţului. Comisia a lucrat o lege, conform căreia divorţul se admite în următoarele cazuri: 1. când unul dintre soţi pătimeşte de o boală molipsitoare; 2. când e atins de o boală mentală, care durează mai mult de trei ani; 3. când în urma unui tratament rău vieaţa unuia dintre soţi se află în primejdie; 4) când unul dintre soţi părăseşte căminul conjugal pe un timp mai îndelungat de trei ani, şi 5. când trece dela biserica ortodoxă la altă biserică.

Un anunţ bibliografic din Nrul 9 al „Candelei" ne face cunoscută o scriere a renumitului canonist ortodox, care este episcopul de Zara *Dr. Nicodim Milaş:* „Die unüberwindliche Abneigung als Ehetrennungsgrund nach österreichisch bürgerlichem Gesetzbuche", Wien, 1905 — în care se dovedeşte cu canoane şi legi civile ale statelor ortodoxe din cele mai vechi timpuri până azi, că biserica ortodoxă nu recunoaşte „ura neînlăturabilă" ca motiv de divorţ. De oarece §. 115 al dreptului civil austriac admite acest motiv de divorţ, — sinodul mitropolitan, ca forul suprem al bisericii ortodoxe din Austria, s'a întrepus încă în a. 1903 la forurile competente, ca să respecteze dreptul bisericii ortodoxe şi tribunalele să nu decidă causele de divorţ ale ortodocşilor pânăce nu se va fi exprimat şi forul bisericesc competent. — Înainte de a. 1820 o comisie aulică, având să cerceteze îndreptăţirea §-ului 115 din dreptul civ. austr. şi-a luat infor-

maţii dela toţi episcopii ortodocşi de atunci din Austro-Ungaria, între cari şi dela Vasile Moga al nostru, şi a primit răspunsuri, cari admiteau divorţul şi din alte motive decât adulterul şi moartea. Singur Vlachovici, episcopul Bucovinei, a susţinut, în contra părerii ce o avuse până la a. 1816, că căsătoria se disoalvă numai prin moarte. Aceeaş comisie constată, că biserica rusească nu cunoaşte ura neînlăturabilă ca motiv de divorţ. Totuş împăratul Francisc de atunci întărì din nou orânduirea §-lui 115. Între acest §. şi între dreptul bisericesc ortodox există deci o colisiune, dar pentru biserică canoanelor li-se cuvine prioritatea.

Rvspuns. Ziarul «Lupta», în loc să se 'ngrijească de tămăduirea slăbiciunilor sale, dă loc unor notiţe de o naivă maliţie, la adresa revistei noastre. Intr'o astfel de notiţă mai recentă se fac — cu sfiala omului, care nu cunoaşte chestiunea ce-o atinge — imputări vagi autorului articolului «creşterea religioasă la noi», apărut în numărul nostru trecut. Intr'o altă notiţă de mai nainte ni-se descopere grozava crimă, care «ne-a dat pe mâna cunoscătorilor literaturii române», fiindcă, citând din memorie, într'un articol al nostru se vorbeşte de «oastea» cu care a plecat Dan, căpitanul de plaiu, în contra duşmanilor ţării sale, pe când el a plecat numai cu soţul său Ursan. Chestiunea principală, de care se tratează la acel loc al articolului, este a arătà creşterea ce a dat-o Ştefan cel Mare neamului românesc, prin puterea exemplului său — iar nu ce «oaste» a avut Dan! Foarte spirituală e concluziunea notiţei: bună, foarte bună e «epistola către Timotei», dar nu te poate scutì de a cetì pe clasicii români, — asta e părerea noastră în controversa neîncheiată». A gândit-o mult, ce e drept, — dar a şi spus-o! Si tacuisses...

Tipicul cultului religios.

Cazuri liturgice şi date tipiconale pe luna lui Decemvrie 1907:

2 Decemvrie: Dumineca a 25-a după Rusalii, glas 8, voscr. a 3-a. La Vecernie şi la Utrenie: Cântările glasului şi ale Mineiului; Apostolul şi Evangelia Duminecii ce Axionul „Cuvine-să cu adevărat".

6 Decemvrie: S. Ierarh Nicolae din Mira. La Vecernie, la Utrenie şi la Liturgie: toate cântările şi cetirile sărbătoarei, cum se găsesc şi se prescriu la Mineiu.

9 Decemvrie: Dumineca a 26-a după Rosalii, glas 1, voscr. a 4-a. La Vecernie şi la Utrenie: Cântările glasului şi ale zilei mineale. Apostolul şi Evangelia acestei Dumineci.

16 Decemvrie: Duminecă a 27-a după Rusalii, glas 2, voscr. a 5-a. La Vecernie şi la Utrenie: Cântările glasului şi ale Mineiului. Apostolul şi Evangelia Duminecii.

23 Decemvrie: Duminecă înainte de Naşterea lui Christos, gl. 3, voscr. a 6-a. La Vecernie şi la Utrenie: Cântările din Octoih şi din Mineiu. Apostolul şi Evangelia acestei Dumineci.

24 Decemvrie: Ajunul Naşterii Domnului. Vecernia, Utrenia, Ceasurile Domneşti şi Liturgia s. Vasilie: Toate cum se găsesc la ziua aceasta în Mineiu.

25 Decemvrie: Naşterea Domnului. Vecernia, Utrenia, şi Liturgia s. Ioan Crisostom: Toate cum se prescrie la acest praznic în Mineiu.

30 Decemvrie: Duminecă după Naşterea Domnului, gl. 4, vosc. a 7-a. La Vecernie şi la Utrenie: Cântările glasului şi ale Mineiului. Apostolul şi Evangelia acestei Dumineci cu Irmosul praznicului.

Cantor.
